

CULTURA CREȘTINA

Revistă lunară. Redactor Dr. Zenovie Păclișanu.

Anul IX.

Martie 1920

Nr. 3.

SUMARUL:

REDACTIA: Facultatea teologică unită.

Dr. ZENOVIE PĂCLIȘANU: Quinquagesima Valahiei.

SEPTIMIU POPA: Cuminecarea bolnavilor.

Dr. VICTOR MACAVELI: „Mănașa nedreptății”.

ION GEORGESCU: Seminarul din Oradea pe timpul episcopilor Ignăția Darabani și Sașul Vulcan.

INSEMNĂRI: Mănăstire de călugărițe (Senior). Câte parohii avem în America? (I. Georgescu). O anomalie (Dr. I. Vălbura). Cea mai veche statistică bisericească a Românilor ardeleni (Dr. Z. Păclișanu). Cum ne jurau Ungurii? (Dr. Z. Păclișanu).

RUBRICA PASTORALĂ: Antioanele (Iosif Săngeorgian).

CRONICĂ: Proiect de lege pentru combaterea alcoolismului (sr.). Concordatul nostru (ib.). Spirit de jertfă (ib.). A cui să fie Palestina? (ib.). Austria (ib.). Mișcarea feministă creștină (ib.).

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE: Dr. Gh. Comșa și Gh. Maior, Predici (iu.). Liturgica bisericii ortodoxe române (sr.). Dr. Z. Păclișanu, Propaganda catolică (ig.). Tr. A. Pinteru, Vetera et nova (iu.).

Blaș.

Tipografia Seminarului teologic gr.-cat. 170-20.

Abonamentul anual: 50 cor. (25 lei), pe $\frac{1}{2}$ an
25 cor. (12'50 lei). Numărul 5 cor. (2'50 lei).

Redacția și Administrația: Blaj (Transilvania).

Citiți și răspândiți ziarul

„U n i r e a”.

Apare de două ori pe săptămână, Marțea
și Sâmbăta. Redactor Dr. ZENOVIE
PĂCLISANU. Abonamentul anual 80
cor. (40 lei) pe jum. an 40 cor. (20 lei).

CULTURA CRESTINĂ

Revistă lunară. — Redactor: Dr. Zenovie Păclișanu.

Redacția și administrația: Blaj (Transilvania).



Facultatea teologică nouă

Ministrul de culte și instrucțiune publică a prezentat Corpurilor legiuitoare un proiect de lege privitor la organizarea învățământului superior din România întregită. Acest proiect de lege prevede înființarea pe lângă universitatea din București a unei facultăți teologice catolice. Se va realiza deci o dorință a Bisericii noastre exprimată cu atâta însuflețire de congresul preoțesc din Cluj și de sinodul arhidiecezan ținut în 11—13 Iunie 1919 la Blaj și care răspunde unei mari necesități de ordin bisericesc și național.

Clericii noștri își vor face educația științifică și morală acasă, pe pământul țării, în aerul țării și potrivit împrejurărilor și nevoilor Bisericii țării. În toate studiile, cari le vor face, în toate sfaturile, cari le vor primi și în toate îndrumările, de orice ordin, cari li se vor da, se vor avea în vedere condițiile specifice românești, între cari își vor dezvolta activitatea după ce vor părăsi băncile universității, și se va avea în vedere sufletul poporului pe care-l vor păstori, și care prin originea sa și prin trecutul său de aproape două mii de ani, e deosebit de sufletul tuturor neamurilor din lume.

Educația clericilor noștri va fi adaptată nevoilor noastre, intereselor și idealurilor noastre.

Statul își va face datoria, va da banii, va da localul necesar pentru cursuri și seminar, va da sumele necesare pentru susținerea lor și pentru plata profesorilor. Va face deci tot ce poate face el și ce se ține de competența lui

Față de această înaltă instituție de cultură bisericească și națională Biserica noastră, reprezentanții oficiali ai ei, au, și dânșii, mari datorii morale și dela feliul cum vor înțelege rostul unei facultăți teologice și dela feliul cum își vor ști conforma influința acestui rost, va atârna în cea mai mare măsură viitorul ei, reputația, activitatea și roadele pe cari le va aduce pentru dezvoltarea și întărirea vieții noastre bisericești.

Cea dintâi și una dintre celea mai grele probleme, care se impune în legătură cu înființarea facultății teologice catolice dela București este alegerea profesorilor. Pentru ori cine își dă samă de rostul universităților în viața culturală a unui popor, e limpede, că profesorii universitari trebuie să fie cea mai înaltă expresie a progresului realizat de știința pe care-o reprezintă la catedră. Astfel singurul și unicul criteriu la alegerea lor sunt — pe lângă viața ineseptionabilă preotească — aptitudinile științifice dovedite. Universitatea este sanctuarul științei, la care pot servi numai preoții științei. Pe-o catedră universitară se poate urca numai acela, care a dovedit că știe face știință și vrea să facă știință. Dovada aceasta nu se poate face nici prin prietinii, nici prin vrâsta ori cât de înaintată ar fi, nici prin istețimea dovedită

în alte manifestări ale vieții, ci numai și numai prin lucrări de adevărată știință. Și nici faptul că cineva a fost titularul unei catedre într'un seminar eparhial decenii de-arândul fără să fi produs nimic pe teren științific, nu-l poate îndreptăți să ocupe aceeaș catedră și la universitate, ci din contră tocmai neputința aceasta dovedită în zeci de ani de profesorat, este un criteriu absolut sigur împotriva admiterii lui în învățământul universitar.

Catedrele, pentru cari ne lipsesc forțele dovedite românești vor trebui oferite învățaților străini. Recursul acesta la ajutoriul străinilor nu este și nu poate fi o rușine pentru Biserică, cum n'a fost și nu este o rușine pentru statul nostru chemarea la universitatea din Cluj a atâtor învățați din Apus.

Inființarea facultății teologice catolice dela București va fi și trebuie să fie începutul unei noue epoce, o epocă de înflorire și avânt, și de apropiere de Apus, în dezvoltarea literaturii noastre teologice. Epoca aceasta nouă o pot însă face numai adevărații oameni de știință. Căutarea și alegerea lor este datorința principală, pe care o au față de viitorul și reputația bisericii noastre, aceia la a căror propunere se vor face numirile la noua facultate.

Redacția.

Cuvinte alese.

Comunicate de I. Georgescu.

După cum se cuvine ca un general să meargă în fruntea armatei, tot așa oamenii politici trebuie să meargă în fruntea afacerilor, astfel ca să nu aștepte evenimentul spre a ști ce măsură trebuie să ia, ci măsurile luate de ei să aducă evenimentul. (Demostene)

Quinquagesima Valachorum.

Românii din Ardeal și Ungaria aveau în decursul evului mediu o situație particulară, care se deosebea de situația celorlalte popoare ale țării. Deosebirea aceasta se manifesta nu numai în faptul, că aveau o organizație socială proprie în chinezate și voievodate, că erau împărțiți, în unele locuri, în districte românești, se judecau de scaune proprii de judecată (sedes judiciariae Valachorum) după dreptul românesc (Jus valachicum) ci și în faptul, că Românii nu erau supuși contribuțiilor generale, pe cari le plăteau ceilalți cetățeni ci plăteau o dare specifică numită *quinquagesima*, pe care n'o mai plăteau nici un alt popor al țării. De aceea contribuția aceasta se și numește *quinquagesima olacalis* (1331)¹⁾, *proventus nostri quinquagesimales de possessionibus et Olachis ipsorum* (1357)²⁾, *quinquagesima ... de possessione olahali...* (1366)³⁾, *quinquagesima... ex parte ... Valachorum* (1377)⁴⁾, *quinquagesimae de medio ipsorum (Valachorum 1494)*⁵⁾. Mai târziu s'a introdus în Ardeal, după ce acesta s'a desfăcut de Ungaria, numirea *quinquagesima nobilium*. Astfel o numesc comisarii Bornemisza, episcopul Vesprimului și Gh. Werner, trimiși de Ferdinand I în Ardeal în raportul lor din 1552: *quinquagesima nobilium* adăugând, că *exigitur a solis Valachis*⁶⁾.

Și fiindcă contribuția aceasta consta dintr'un anumit număr de oi se numia și *quinquagesima ovium*. Astfel o numește Ludovic cel mare într'un document din 1366⁷⁾, în altul din 1377⁸⁾ și tot astfel o numește și dieta ținută la

¹⁾ Barabás Samu, Erdélyi káptalani tizedlajstromok in Történelmi Tár din 1911 p. 407.

²⁾ Varju Elemér, Oklevéltár a Tormaj nemzetségbeli Losonczi Bánfi család történetéhez I. Budapest 1908 p. 212—3.

³⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 130.

⁴⁾ Engel, Geschichte d. ungr. Reiches III, 47—51; Hurmuzachi II, 2 p. 340.

⁵⁾ Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve II (1884) p. 36—7.

⁶⁾ Raportul e publicat de Engel în o. cit. II, 22—42 și III 6—31. Hurmuzachi II, 4 p. 734.

⁷⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 130.

⁸⁾ Ibidem II, 2 p. 340.

Turda în 1 August 1544¹⁾. Aceeaș numire o găsim și în *urbariul* din 1553 al cetății Ciceului (*ovium quinquagesima*)²⁾.

Contribuția de oi a Românilor ardeleni făcea parte din *venitele regesti*; ea se plătia regelui chiar și atunci când Românii locuiau pe moșii de-ale particularilor. În cel mai vechiu document, în care găsim cuvântul *quinquagesima*, ea e înscrisă între *venitele regesti*. Și anume la 1293 Andreiu III. scutește pe Românii din comunele Fifești și Feleșud „ab omni exactione seu *collecta regali* scilicet *quinquagesima* ...”³⁾. Ludovic cel mare o numește într'un act din 4 Iulie 1357 „*proventus nostri quinquagesimales*”⁴⁾, într'un act din 1366 *quinquagesima ovium nobis annuatim ... pervenire debens*⁵⁾, în altul din 1377 „*quinquagesima ovium nobis ex parte huiusmodi Valahorum pervenire debens*”⁶⁾. Sigismund de Luxemburg în scrisoarea din 1404 vorbește de „*censibus seu datis ovium ... nobis pervenire debentibus*”⁷⁾. Regele Albert în decretul din 1439 vorbind (art. 7) despre *venitele regesti* amintește „*lucrum camerae in regno Hungariae, quinquagesima in partibus Transilvaniensibus*”⁸⁾. Mihail Szilágyi, guvernorul Ungariei, în scrisoarea adresată la 1458 vicevoevodului Ardelean Ioan Geréb, o numește „*proventus quinquagesimales fisco regio provenire debentes*”⁹⁾. Matia Corvinul o numește într'un act din 1461 „*proventus nostri*”¹⁰⁾, în altul, din 1468, „*solutio quinquagesimalis nobis et fisco nostro regio pervenire debens*”¹¹⁾. Vlădislav II vorbește într'un act din 1494 despre oile „*quas ipsi (Valachi) nobis et successoribus nostris regibus*

¹⁾ Monumenta comitalia regni Transilvaniae I, 189.

²⁾ Orig. în arhivele statului din Budapesta „*kincstári osatály, Transilvanica*” fasc. 9 nro 69. Publicat după copia lui Kemény în Transilvania din 1876 p. 153-6. Cfr. Hurmuzachi II. 5 p. 150-55.

³⁾ Hurmuzachi I, 529.

⁴⁾ Varju Elemér o. cit. p. 212-3.

⁵⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 130.

⁶⁾ Ibidem II, 2 p. 340.

⁷⁾ Kemény, Magyarországi oláhok hajdaní vajdaságaik în Uj-Magyar muzeum din 1854. II, p. 126-7.

⁸⁾ Corpus juris hungarici (ed milenară) I, 282. Cfr. Hurmuzachi I, 2 p. 657.

⁹⁾ A. Szeredai, Notitia veteris et novi capituli Albensis. Albae Carolinae 1791 p. 98.

¹⁰⁾ Hurmuzachi II, 2 p. 134-5.

¹¹⁾ Ibidem II, 2 p. 170.

ratione quinquagesimae ... solvere obligantur¹⁾). În 1525 între venitele regelui Ludovic al Ungariei găsim „quinquagesima Transilvaniae“²⁾). Între venitele regești o găsim și în 1542³⁾, și între ele o amintește și dieta ținută la 1 August 1544 în Turda ... *proventus regales certi et ordinarii ... quinquagesimae ovium*)⁴⁾. În dieta din 24 Maiu ținută tot acolo în 1548, membrii dietei se obligă că vor da „quinquagesimam... *Majestati reginali ejusque illustrissimo filio*“ (e vorbă de Isabela, văduva lui I. Zapolya și de fiul ei Sigismund)⁵⁾. În 1552 comisarii Bornemjaza și Werner, raportează regelui Ferdinand, că în Ardeal „quinquagesima ... habetur pro *ordinario regis proventu*“⁶⁾). În 13 Iulie 1553 dieta dela Turda o roagă pe *regina Isabela* să abdică de quinquagesima aceluși an, fiindcă locuitorii au suferit mari pagube în urma războiului⁷⁾.

Regii Ungariei renunțau de multe ori la contribuția aceasta în semn de răsplată a meritelor locuitorilor, cari se distingeau în luptă sau o cedau anumitor persoane și instituții ca dar regesc. În cazul acesta locuitorii plăteau contribuția de oi persoanelor sau instituțiilor privilegiate. Astfel d. p. pe baza unui vechiu privilegiu Românii cari locuiau în satele aparținătoare capitlului romano-catolic din Alba-Iulia, plăteau quinquagesima nu regelui ci capitlului. Privilegiul acesta a fost confirmat la 1453 și de Ioan Hunyadi iar în 1458 de guvernorul Mihail Szilagyi⁸⁾. Același privilegiu l'a avut și capitlul romano-catolic din Oradea-mare, cum o dovedește un act dela începutul secl. XVI.⁹⁾.

În 1357 Ludovic cel Mare dă magistrului Toma și fiilor lui, apoi fiilor lui Stefan și Dezsö (Desew) întreagă quinquagesima de pe moșiile lor ardelenene¹⁰⁾. Același rege cedează în 1366 magistrului „Desew de Czege“ și urmașilor lui quinquagesima satului românesc Mohal din județul Dobâca (de qua-

1) Hunyadmegyei tört. és rég. társulat évkönyve II (1884) p. 36 7.

2) Hurmuzachi II, 3 p. 531 n. 1.

3) Ibidem II, 4 p. 314.

4) Monumenta comitialia regni Transylvaniae I, 189.

5) Ibidem I, 240.

6) Hurmuzachi II, 4 p. 734.

7) Monumenta comitialia regni Transylvaniae I, 494.

8) Szeredai, Notitia veteris et novi capituli Albensis p. 97-8.

9) Bunyitai Vince, A váradi káptalan legrégibb statutumai. Nagyvárad 1886 p. 44-5.

10) Varju Elemér o. cit. p. 212 3.

dam possessione olahali Mohal vocata in dicto comitatu Doboca¹⁾); în 1377 dă oraşului Cluj satul românesc Feleac împreună cu quinquagesima ovium²⁾. Matia Corvinul dăruieşte în 1461 Margaretei, văduvei lui Mihail Szilagyi, castrul Dyod „simul cum... proventibus quinquagesimalibus“³⁾.

Pe lângă cazurile acestea de donaţiune a quinquagesimei, găsim şi cazuri, când regii scutiau pe locuitorii de plăţirea ei ori cui. Astfel Ioan Hunyadi scuteşte la 1451 pe Ioan fiul lui Căndea (Kende) şi pe fiii săi Ladislau şi Chindriş (Kenderes) din satul Riu-de-mori (Malomviz) dela plăţirea quinquagesimei de pe posesiunile lor Riu-de-mori, Unciuc (Wanchouk-falva) S. Petru, Galaţi şi Rea (jud. Hunedoare)⁴⁾. În 1466 regele Matia scuteşte posesiunile şi pe iobagii nobililor români Ladislau şi Sandrin „de Cholnok“, Dan şi Ioan „similiter de Cholnok“, Nicolae Supra „de Lengene“, Dragotă, Mihai şi Dumitru „de Zylvasi“ pentru credinţa şi serviciile lor credincioase de plăţirea quinquagesimei⁵⁾. În 1468 Matia scuteşte satul Feleac de quinquagesima, pe care în urma privilegiului amintit mai sus o plătia oraşului Cluj, pentru că locuitorii lui erau datori să apere drumul de hoşi⁶⁾. În 1494 regele Vladislav scuteşte pe Români din districtul Haţegului să mai deie anual 200 de oi, pe cari înainte le dădeau „ratione quinquagesimae“⁶⁾. Erău scutiţi apoi de plăţirea acestei contribuţii toţi Români din „Fundus regius“ în urma unui privilegiu al regelui Matia din 1468⁸⁾.

Stringerea quinquagesimei se făcea din partea *colectorilor speciali*, cari se numiau „proventuum quinquagesimalium collectores“ (1357) „exactores quinquagesimae“ (1377) *dicatores et exactores quinquagesimae* (1451, 1453, 1466, 1468, 1494). „Exactorul“ capitlului ardelean era în 1331 „Adrianus deca-

¹⁾ Hurmuzachi I, 2 p. 130.

²⁾ Ibidem II, 2 p. 340. Donaţia a fost confirmată şi de Sigismund la 1415. Ibidem p. 497-8.

³⁾ Ibidem II, 2 p. 134-5.

⁴⁾ Huny. adm. fört. és rég. társ. évk. II. (1884) p. 35-6. Hurmuzachi II, 2 p. 8-9.

⁵⁾ „Ab omni solutione quinquagesimali“, Hurmuzachi II, 2 p. 170.

⁶⁾ Ibidem II, 2 p. 185.

⁷⁾ Hunyadm. fört. és rég. társ. évk. II. (1884) p. 36-7.

⁸⁾ I. C. Eder, De initiis iuribusque primaevis Saxonum Transylvaniae commentatio. Viennae 1792 p. 163. Despre quinquagesima Românilor de pe „Pământul erăesc“ va fi vorbă mai târziu.

nus¹⁾. Regele Ferdinand a încredințat în 1542 această slujbă lui Benedict Bayony²⁾. Dieta ținută în 24 Maiu 1548 la Turda stabilește și plată colectorilor și anume vor primi dela fiecare *chinez* (cnez) scutit de quinquagesimă un caș și o traistă și dela fiecare preot — preoții toți erau scutiți de quinquagesimă — o traistă și o cingătoare (brâu) pentru cai³⁾ și, cum apare din raportul lui Bornemisza și Werner din 1552, preoții le mai plăteau și un anumit quant de ceară pentru lumini. Dela fiecare sat, în care nu înoptau colectorii luau 1 fl. numit *abroz pénz*, pe care Engel îl traduce cu *alimentationis bonificatio*⁴⁾. După desfacerea Ardealului de Ungaria colectorii erau însoțiți de pretori (*judices nobilium*), cari primiau $\frac{1}{3}$ din pedeapsa ce se da aceloră, cari nu spuneau adevărat câte oi au⁵⁾.

Quinquagesima Românilor, cari locuiau pe teritoriul cetăților regești o stringeau, de obicei, castelanii⁶⁾.

Uneori quinquagesima se da în arândă. Prețul obicinuit al arândeii era de 4000 fl. Regina Isabela a dat-o și pentru 3000 fl.; sumă, pe care comisarii amintiți mai sus o credeau prea mică, arătând, că în 1537 numai din județul Turda, care nu era mare, s'au strins 1008 miei și 585 de oi⁷⁾.

Contribuția aceasta specific românească consta, cum o arată și numele, din *oi* și anume Românii trebuiau să plătiască regelui în fiecare an din 50 de oi una. De-aci numirea *quinquagesima*. Aceasta era regula generală, dela care se făceau o mulțime de abateri după loc și împrejurări. Documente, cari să determine mai de-aproape acest fel de contribuție sunt foarte puține dar totuși destule pentru a o putea cunoaște cel puțin în trăsăturile ei fundamentale.

Conventul din Cluj-Mănăstur stabilind la 1446 venitele dominiului Sajó care era proprietatea familiei Toma și Dezső, cari, în urma privilegiului din 1357, amintit mai sus, încassa

¹⁾ Történelmi Tár. din 1911 p. 407.

²⁾ Hurm. II, 4 p. 314.

³⁾ „*mantica izzak et unum heveder*”. Monumenta comitialia regni Transilvaniae I, 241.

⁴⁾ Hurmuzachi II, 5 p. 1—2.

⁵⁾ Ibidem II, 4 p. 734.

⁶⁾ Pesty Frigyes, A szörényvármegyei hajdani oláh területek. Bpest 876, p. 51—2.

⁷⁾ Hurmuzachi, II, 4 p. 734.

ea quinquagesima, zice, că Românii dacă au o sută, zece sau mai mulți porci trebuie să deie un porc, dacă au mai puțin de zece porci plăteau pentru fiecare porc doi denari, din cincizeci de oi dădeau una cu miel¹⁾. Quinquagesima Românilor din districtul Hașegului consta în 1494 din două sute de oi. Însă afară de acestea două sute de oi, Românii din districtul Hașegului mai plăteau 60 mărci de argint „ratione dictae quinquagesimae”²⁾. Capitlul latin din Oradea-mare lua dela Români „ratione quinquagesimae” din zece oi una³⁾. În 1512 locuitorii de pe teritoriul cetății Muncaciului dădeau din zece porci unu, cari aveau mai puțin de zece dădeau „portiones solitas”, cari nu se precizează, probabil însă 2 denari de fiecare porc⁴⁾. Românii din districtul Bosor (jud. Cărașului) dădeau la începutul veacului al XVI-lea din 25 porci unu, sub 25 de fiecare 2 denari. Chinezul da din 100 unu, dar și din 10 unu. În districtul Monostor (acelaș județ) din 100 porci unu, din 10 iarăș unu, sub 10 de fiecare doi denari. Asemenea quinquagesimă plăteau și cei din districtul Sugya⁵⁾.

În 1525 suma întregii quinquagesime ardelene făcea 4000 fl.⁶⁾. Dieta dela Turda din 24 Maiu 1548 stabilește exact ce și cât trebuia să deie fiecare locuitor român. Anume din 25 oi o oie cu miel, din 50 de oi una cu miel și o mioară, din 75 două oi cu miei și o mioară, din 100 de oi asemenea două oi cu miei și o mioară. Sub 25 de oi pentru fiecare 2 denari, asemenea dacă cineva avea mai mult de 25, 50, 75 sau 100 de oi, pentru fiecare oaie doi denari⁷⁾.

Comisarii Bornemisza și Werner ne dau în raportul lor din 1552 aceleași informații cu adausul că dacă oile nu au fost tunse de două ori să lua una cu lână, dacă oile au fost tunse de două ori, atunci pentru lână proprietariul plătia 2

¹⁾ Varju Elemér o. cit. p. 212—3.

²⁾ Hunyadm. tört. és rég. társ. évk. II, (1884) p. 36—7.

³⁾ Buayitai Vince, A nagyváradi káptalan legregibb statutumai p. 44—5. Cfr. și Idem, A váradi püspökség története III. Nagyvárad 1883. p. 300—4.

⁴⁾ Történelmi Tár din 1890 p. 422—3.

⁵⁾ Pesty Frigyes, Krassómegeye története III, 505—7.

⁶⁾ Hurmuzachi II, 3 p. 531 n. 1.

⁷⁾ Monumenta comitialia regni Transilvaniae I, 241.

denari. Dacă proprietariul nu mai avea miei, plătia în locul mielului 8 denari¹⁾.

Cum vedem o normă fixă și generală de încasare a quinquagesimei nu era. Într'un loc să încassa mai mult, în altul mai puțin. Sub numele de quinquagesima se încassa și o anumită sumă de bani. Obiceiul acesta pare a fi fost, cum o dovedește un registru extrem de important al quinquagesimei din 1461, aflător în arhivele statului din Budapesta, pe care-l voi publica în întregime în alt loc, general.

Quinquagesima era o contribuție specific și generală românească. În Serbia, cum apare dintr'un hrisov al țarului Stefan Dușan, Românii plăteau din 50 de oi o oie cu miel, din 50 de viței plăteau un vițel²⁾. Tot un fel de quinquagesimă pare a fi fost și contribuția coloniilor române din Galiția, cari plăteau din o sută de oi cinci, în alte locuri trei, miei și din zece porci unu³⁾. În Ardeal cea mai veche amintire despre contribuția de oi a Românilor o avem din 1263 când Bela IV. confirmă dreptul arhiepiscopului din Strigon de-a lua dișmă (decima) și din venitele pe cari regii le au din contribuția de vite a Românilor⁴⁾. Numirea quinquagesima o întâlnim mai întâi în privilegiul lui Andreiu III. din 1293 dat capitlului romano-catolic din Alba-Iulia⁵⁾.

În Ardeal contribuția aceasta pare a fi dispărut pe la sfârșitul veacului al XVI-lea. Pe timpul Bathoreștilor ea este necunoscută⁶⁾ și nu o cunosc nici *Aprobatae-le*.

În Ungaria dieta din 1557 votează un articol de lege prin care *Românii*, *Rutenii* și *Sârbii* sunt supuși dărilor comune, pe cari le plăteau și ceilalți iobagi⁷⁾. Hotărârile acestei

¹⁾ Hurmuzachi II, 5 p. 1—2.

²⁾ I. Lad. Pic. Über die Abstammung der Rumänen. Leipzig 1880 p. 58—9.

³⁾ Materialuri pentru istoria coloniilor române în Galiția în Hajdau, Arhiva istorică IV, p. 22 nota. Cfr. și Radu Rosetti, Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova I. București 1907 p. 67—8.

⁴⁾ ... de pecudibus et pecoribus exigendis ab Olahis.... idem archiepiscopus accipiet decimam partem. Hurmuzachi I, 308. Cfr. și idem I, 2 p. 392 nro 326.

⁵⁾ Ibidem I, 522.

⁶⁾ Biró Vencel, Az erdélyi fejedelemlémi hatalom fejlődése (1542—1690). Kolozsvár 1917 p. 66 sq.

⁷⁾ Hurmuzachi II, 5 p. 413... Valachi, Rutheni et Rasciani quicumque sessionati coloni sunt et census praestant dominis eorum, quemadmodum reliqui sessionati coloni connumerentur et dicentur.

dieta par a nu fi provocat imediat o schimbare a situației Românilor, pentru că dieta dela Pojon din 1559 spune în propunerea făcută regelui Ferdinand, că „Valahi... hactenus immunes esse consueverunt” dela dările obicinuite¹⁾. În sfârșit dieta din 1563 hotărăște, că Românii cari nu au case ci locuiesc în colibe, dar în schimb, au vite multe, să plătiască jumătate din contribuțiile pe cari le plăteau ceilalți locuitori ai țării²⁾. Aceeași hotărâre o aduce în urma intervenției camerei fiscale și dieta din 1567³⁾.

În jurul contribuției Românilor se începe în curând o luptă interesantă între Curtea vieneză și dieta Ungariei. La propunerea regelui Maximilian dieta din Pojon dela 1569 revine asupra hotărârei din 1567, supunându-i pe Românii cari locuiau între lobagi la plățirea întregii contribuții obicinuite, iar pe cei, cari locuiau la munte și se ocupau cu cultura vitelor numai la jumătate, afară de dișmele pe cari catolicii le plăteau episcopilor lor. În 1572 Maximilian merge și mai departe și cere dietei să oblige pe Români și la plățirea dișmelor. Dieta nu acceptă propunerea regească, ci hotărăște, ca privitor la dișme să rămână în vigoare decretul regilor Matia Corvinul și Vladislav II, cari îl scutesc dela plățirea lor, privitor la celelalte contribuții dieta rămâne pe lângă hotărârea din 1569. Regele decide amânarea rezolvirii chestiunii. În 1574 revine din nou urgitând o hotărâre dietală conform propunerii lui din 1572. Dieta în adresa sa către Maximilian face o contra propunere în sensul hotărârilor din 1569. În conflictul dintre regele și dietă intervine principele de coroană Rudolf propunând regelui să aproabe proiectul dietei cu adăușul, ca Românii, cari locuiesc în sate, a căror populație a fost oare cândva catolică să plătiască și dișme. Maximilian în răspunsul său la adresa dietei acceptă propunerea lui Rudolf; n'a acceptat-o însă dieta, care într'o nouă adresă, cere să nu fie supuși la plățirea dișmelor nici Românii din satele, cari au fost cândva catolice, fiindcă trebuie să-și susțină preoții proprii.

Archiducii Rudolf și Ernest propun împăratului să accepte proiectul dietei, deși nu li-se părea just, sau să amâne

¹⁾ Ibidem p. 451—2.

²⁾ Ibidem p. 525.

³⁾ Ibidem p. 626.

pe mai târziu luarea unei decisiuni. Regele a aprobat proiectul dietei, care hotărăște din nou ca Românii, cari locuiesc între iobagi să plătiască contribuție obicinuită întreagă, cel din munți numai jumătate. Dișme să nu deie nici unul nici ceilalți¹⁾.

Astfel a încetat pe încetul și în acelaș timp și în Ardeal și în Ungaria situația particulară a Românilor fiind supuși contribuțiilor comune, pe cari le plăteau și ceilalți locuitori ai țării, păstrându-se quinquagesima numai pe *pământul crăesc*, unde ea constituia o strigătoare nedreptate.

Românii din „*Fundus regius*“ erau scutiți de plățirea quinquagesimei în urma privilegiului din 1468 al regelui Matia. Scutinta aceasta au obținut-o din motivul, că ei trebuiau să contribuie ca și Sașii la suma de 500 mărci, pe care „*Fundus regius*“ o plătia anual regilor Ungariei²⁾. Scutinta aceasta apare evident și din scrisoarea prin care judele și jurații din Orăștie anunță în 1 Iunie 1493 sfatului sibiian, că nu pot trimite banii așteptați cu care contribuia scaunul Orăștiei la suma amintită de 500 mărci, pentru că satele românești Cujir, Romoșel și Șebeșel au mituit cu daruri pe collectorii quinquagesimei să ieie și *dela ei quinquagesimă*, deoarece nu pot suporta contribuțiile grele impuse de Sași³⁾. Românii au preferit, cum vedem, să plătiască o contribuție pe cari o plăteau Românii din alte părți, și la care ei nu erau supuși, decât să plătiască sumele mari pe cari li-le impuneau Sașii. Și apare și mai evident scutinta aceasta a Românilor de pe „*Pământul crăesc*“ din scrisoarea din 1493 a regelui Vladislav II. adresată collectorilor quinquagesimei, în care le poruncește să nu ieie quinquagesimă dela Românii din jurul Bistriței, cari sunt scutiți „*ca și celelalte posesiuni săsești*“ (ad instar *possessionum saxonicalium*)⁴⁾.

Cu toate acestea, quinquagesima, la care renunțaseră din motivul arătat, regii Ungariei o încassau Sașii cu dela sine putere și o folosiau pentru scopurile proprii. Lucrul acesta îl recunoaște și sasul Eder, care scrie „*olim ab his ipsis, qui*

¹⁾ Ibidem II, 5, pp. 662, 706, 708—10, 720, 732, 734—8.

²⁾ Eder o. cit. p. 163—4.

³⁾ Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos* in Archiv d. Varcus für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge XV, 222.

⁴⁾ Eder, o. cit. p. 162—3.

*nunc liberi sunt (Romănii) quinquagesimam (notum historiae studiosis tributi genus) Saxonibus fuisse pensitatum ex veteribus litteris docere promptum est*¹⁾).

Avrigul pe baza statutului din 1541 trebuia să deie orașului Sibiu quinquagesima de oi și porci; asemenea și comunele Moh, Săcădate și Veștem²⁾. Pe baza aceluiași statute trebuia să plătiască Bürgermeisterului din Sibiu quinquagesima și comuna Rășinari. După o conscripție din 1721/22 locuitorii acestei comune plăteau din 100 oi doi berbeci și două oi cu miel³⁾. Tot așa luau Sașii quinquagesima și dela comuna Poplaca, Gurarului și Sad și sigur și dela alte comune românești⁴⁾, până târziu în veacul al XVIII-lea, când în alte părți ale țării locuitorii nu o mai cunoșteau nici după nume.

Dr. Zenovie Păclișanu.

Cuminecarea bolnavilor.

Provederea bolnavilor cu sf. Taine e una dintre principalele datorințe ale preotului și putem să zicem, că e cea cu mai grea răspundere. Dacă un bolnav a murit nespovedit și necuminecat din vina directă a preotului, acel preot cu drept cuvânt poate să fie neliniștit în conștiință tot restul vieții sale. De-aceia preotul e dator să alerge la fiecare bolnav în momentul când e chemat, căci față de respectivul bolnav provederea cu sf. Taină eventual e ultimul caz când își de-prinde oficiul pastoral: cazul cel mai momentuos.

Spovedania e împăcarea omului cu Dumnezeu și în cazul omului bolnav e împăcarea definitivă, care, dacă s'a făcut cum se cade, influențează hotărîtor asupra clipelor din urmă ale lui. Iar cuminecarea e merindea sufletului pentru viața care începe dincolo de mormânt, necesară *necessitate praecepti*, dar după o poruncă atât de lămurită, încât putem să zicem că e vorbă aici de o necesitate *aproape medii*. Din

¹⁾ Nota 1 alui Eder la *Lupplex Libellus Valachorum*. Claudiopoli 1791.

²⁾ G. Müller, *Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im siebenbürger Sachsenlande*. Hermannstadt 1912 pp. 122—4 și 127.

³⁾ *Ibidem* pp. 41 și 45.

⁴⁾ *Ibidem* pp. 32, 34—5, 55 și 57.

acest motiv biserica face toate înlesnirile posibile pentru-ca bolnavii să se poată împărtăși cu merindea vieții de veci, absolvându-i de obligamentul ajunului natural, care pentru cei sănătoși e o lege strictă, obligătoare sub greutatea păcatului mortal.

După Liturgica pâr. Dr. Marcu sunt scutiți de ajunul natural bolnavii cari se află „în pericolul ori articolul morții, căci atunci se pot cumineca și neajunați“. În astfel de pericol se consideră și „omul greu bolnav, care tot la intervale scurte e silit să ia medicină“.

Trebue să constatăm, că din curată reverință față de Sf. Eucharistie poporul nostru ține foarte mult la legea ajunului natural, ba putem să zicem că e chiar rigorist. De-aceea și bolnavii, cari așteaptă pe preot ajună până la sosirea lui și mie adeseori mi-s'a întâmplat, că chemat fiind după-amiaza la cutare bolnav mi-s'a spus: „se poate și cumineca, părinte, pentrucă n'a mâncat și n'a beut nimica“. — Acest rigorism însă trece câte-odată în extreme; adeseori se întâmplă, că credincioșii nu chiamă pe preot la patul cutărui bolnav, din motivul că n'a ajunsat în ziua respectivă, ci amână chemarea până a doua zi, iar peste noapte bolnavul moare.

Acest rigorism și-l'au însușit și unii preoți, fie din hiperzel, fie din o greșită înțelegere a principiului enunțat mai sus, fie... din alte motive. Astfel de preoți apoi, când sunt chemați la cutare bolnav se interesează dacă bolnavul a mâncat sau nu? — și dacă primesc răspuns afirmativ, atunci amână cercetarea bolnavului până în ziua următoare, iar peste noapte se întâmplă eventual ca bolnavul să moară, nu numai necuminecat, ci chiar nespovedit. Sunt cazuri, când preotul spovedește pe bolnav, dar cuminecarea o amână până în dimineața zilei următoare, pentrucă i-se pare că nu-i destul de greu bolnav pentru a-l putea cumineca fără ajun natural, sau — nu-i în „articolul“ morții. — Se întâmplă apoi și în astfel de cazuri că bolnavul moare.

În timpurile mai recente s'a întâmplat apoi un caz care-l descriu aici. În timpul când preotul unei parohii lipsea de acasă, un preot din vecini s'a abătut pe acolo în unele afaceri. Cum în sat băntuia gripa spaniolă, preoteasa s'a folosit de ocazie și l'a rugat să cerceteze pe un bolnav. Preotul s'a dus și l'a spovedit, dar cuminecarea i-a refuzat-o pe motivul lipsei ajunului natural, „nefiind în articolul morții nici în boală atât

de grea, cât să nu fie speranță de însănătoșare". Notez, că și în cazul de față a urmat moartea în dimineața următoare, înainte de întoarcerea acasă a parohului local.

Acestea și altele asemenea cazuri ne îndeamnă să încercăm a da o interpretare corectă principiului enunțat în „Liturgica” lui Dr. Marcu, notând firește, că cele cuprinse aici sunt păreri, autorului. Ne silim bine înțeles să nu alunecăm în laxism, deși împrejurările actuale, cu lipsa cea mare de preoți, ar îndreptăți poate liberalismul cel mai larg în interpretarea numitului principiu.

Cari sunt morburile acele grele, în cari tot la intervale scurte omul e silit să ia medicină? Asta nu trebuie să o luăm în sens literal când e vorbă de țărani dela sate în stare mai mizeră, căci aceștia sermanii bolesc și fără medic și medicină din o sută și una de cauze, suplinind lingurițele de medicină cu câte-o gură de apă sau — zamă de prune.

Credem, că toate boalele cari silesc pe om să zacă în pat sunt a-se considera de boale grele dacă sunt împreunate cu ridicarea peste normal a temperaturii. Așa morbul spaniol, aprinderea de plumăni, tifosul, etc. Acestea sunt boale grele, cari într-o anumită parte a zilei se pare că n'ar fi primejdioase, la cari înse e destul o noapte pentruca să se facă schimbări repentine și să aducă desnodământul final. Asemenea și tuberculoza, când ajunge la actul al IV-lea și silește pe bolnav să zacă în pat.

Aceste sunt considerațiile de cari trebuie să fie condus un preot când cercetează pe un bolnav, fiind vorba de cuminecare. Nefiind el medic, nu va putea să constate aprinderea de plumăni, tifosul, etc. — dar atâta știință medicală are fiecare preot, cât să constate o ridicare ce dă de gândit — a temperaturii, chiar și fără termometru. Iar în clipete când bolnavul se simte mai bine, poate primi informații detaliate dela căseni: cum s'a simțit bolnavul în noaptea trecută? — și din aceste informații poate să facă prognosticul nopții ce vine. Așa dar în toate cazurile de temperatură ridicată peste normal a bolnavului ce zace pe pat, preotul poate să-l cuminece fără alte considerații.

Vor zice unii: de ce nu m'a chemat azi dimineața? Dar această întrebare nu are loc când e vorbă de prevederea cu sl. Taină a bolnavilor, căci astfel doar s'ar pedepsi bietul bolnav pentru neglijența căsenilor, apoi, afară de aceea, consi-

derații de natura asta trebuie să cadă pe al treilea plan în fața scopului mare: împăcarea cu Dumnezeu a omului care se gata de drumul cel din urmă. Nu se întâmplă oare, că preotul e chemat din bună vreme la bolnav, de dimineața? Dar el nu e acasă, ci vine mai târziu. Atunci să nu alerge îndată la bolnav? Iar dacă nu l'a cuminecat și bolnavul moare peste noapte, oare nu se va cutremura în dimineața zilei viitoare, la glasul jalnic al clopotului?

Să recapitulăm. Părerea acelor, cari susțin ajunul natural absolut, fără nici o excepție, o socotim drept o părere a cărei păcătoșenie nici nu se poate măsura. Dar e un rigorism păcătos și socotirea în senz literal a articolului morții ca singură excepție dela legea ajunului natural.

În epoca asta nouă, când avem motive să sperăm că și autoritățile noastre superioare se vor interesa de astfel de chestii, nu ne îndoim că vor urma îndrumări speciale și în detalii în această privință din partea forurilor competente.

Trăim vremuri cu un popă la două-trei sate și între astfel de împrejurări interpretarea greșită și rigoroasă a legii ajunului natural, — care e cu mult mai lătită de-cum s'ar crede — e deadreptul periculoasă și mult păgubitoare intereselor mari ale mântuirii sufletelor.*)

Septimiu Popa.

„Mammona nedreptății“ (Luca, 16. 9).

— Notiță exegetică. —

Stihul întreg sună, în traducerea lui Sam. Clain, astfel: „Și eu zic vouă: faceți-vă vouă prieteni din mammona nedreptății, că dacă veți săraci, să vă primească pe voi întru corturile cele de veci“. — Tot cam așa și în Biblia, ediția sfântului Sinod, București, 1914. -- cu deosebirea: „că dacă veți fi lipsiți... — Câți-va din cei mai buni codici grecești (N, B, D) au: ἐκλειπη și εκλείπη! (cu subiectul μαμωνᾶς τῆς ἀδικίας = dacă se va isprăvi avuția!). *Vulgata* are: „si defeceritis“ = dacă veți muri!

*) Punctul de vedere al autorului pritor la ajunul natural în caz de boală este în cea mai deplină armonie cu dispozițiile pozitive ale bisericeii catolice. REDACȚIA.

„Mammona“, numele unui idol syriac = Pluto al Grecilor = avuție, „mammona nedreptății“ (cu gen. qual. = idiotism hebraic!) = avuție nedreaptă! — Se dă avuției acest atribut, pentru că, foarte adese-ori, chiar inconștient, câștigarea ei sau folosirea ei este împreună cu nedreptate, cu vătămarea bunului altuia. Iniustitiae auctorem o numește Tertullian!

Care este înțelesul adevărat al acestui stih? Ne putem oare închipui, ca Dl Hristos să îndemne pe învățăceii la folosirea bogăției agonisite cu nedreptate, ca *prin acest mijloc*, ei să-și asigure prieteni în împărăția cerească? — Ori e cu puțință ca Dl Hristos să recomande învățăcelilor săi să fie *credincioși în nedreapta avuție*? așa cum se pare, în stihul 11 al aceleiași Evanghelii: st. 11: „Deci de nu ați fost credincioși în nedreapta avuție (= ἐν τῷ ἁδίξῳ μαμωνᾶ = in iniquo mammona), întru cea adevărată cine ve va crede pe voi?“

Răspunsul este limpede: cuvintele citate *nu pot avea înțelesul pe care îl îmbie la prima privire.*

Să lăsăm la o parte, de o cam dată, gramatica și lexiconul, adică primul criteriu al ori-cărei interpretări: *Uzul de vorbire!* În cazul de față acest criteriu nu pare a ne lămuri. Pentru că însemnarea cea dintâiu și obicinuită a lui ἁδίξος este: *nedrept!* Δίκη = drept, dreptate, ἀδίξις = nedreptate, prin urmare ἁδίξος μαμωνᾶς = avuție nedreaptă.

Să vedem, ce ne spune al doilea criteriu: *contextul.*

Dacă citim cu atențiune stihurile vecine, cari premerg ori urmează stihului nostru, facem constatarea, că:

1) În stihurile Luca 16, 1—8 se cuprinde parabola Ispravnicului celui nedrept, care pe cale nepermisă își asigură prieteni între datorășii stăpânului său, pentru cazul că va fi dat afară din slujba ce o avea, și a cărui istețime — nu fapta însăși! — i-o laudă stăpânul său!

2) Iar în stihurile Luca, 16, 10—12. Mântuitorul face aplicarea parabolei, pe sama ascultătorilor, mai ales a învățăcelilor săi.

În stihurile amintite aci observăm, de o cam dată, *antitezele*, în cari vorbește Isus: st. 10: ... credincios întru puțin... credincios întru mult.

...nedrept (ἁδίξος) întru puțin... nedrept întru mult st. 12: ...în cel străin... ce este al vostru.

În stih 11 însă: ... *nedreaptă* avuție ... *cea adevărată* (avuție!)

Este evident, că mai ales în stihul 11 cuvântul *nedrept* nu este la locul lui, ci trebuie înlocuit cu altul: cu *antitetical* cuvântului „adevărat”. Deci vom înțelege stihul așa: „de nu ați fost credincioși întru cea — neadevărată (= falsă = înșelătoare mincinoasă) avuție, întru cea adevărată, cine vă va crede pe voi?”

„Atributul: neadevărat”, „falsă”, înșelătoare se potrivește și se poate da avuției tot așa de ușor, ca și atributul de „nedreaptă”. Nu avem decât să deschidem cartea sf. scripturi. Ps. 38, 9: „*Inzădar se turbură (omul). Strânge comori și nu știe cui le adună pe ele*”. Pilde, 11, 4: *Nu vor folosi averile în ziua mâniel, iar dreptatea va izbăvi din moarte. Tot acolo, 28, 11: omul bogat se pare lui-și că este înțelept, iar săracul cel înțelept îl va defăima pe dânsul.* În Testamentul Nou, I. Tim. 6. 10: *Rădăcina tuturor răutăților este iubirea de argint; care unii poftindu-o au rătăcit din credință și s'au pătruns cu dureri multe.* — Poate mai pregnant arată aceasta calitate = defect al avuției Înț. lui Is. Sirahul 5, 10: *Nu nădăjdui în avuțiile nedrepte, (= *ζημιωτα ἄδιστα*), că nimic nu-ți vor folosi în ziua judecării.*

Va să zică: nefolositoare, amăgitoare, netrebnică sunt tot atâteatribute, ce se dau avuției.

Revenind acuma la lexicon, vedem că *ἄδισος*, mai poate avea și altă nuanță de înțeles, afară de nuanța și însemnarea primară, de: „nedrept”. Așa: Lexiconul grecesc-german a lui Iacobitz și Seiler, (Leipzig. Hinrich 1850) reproduce și următoarele nuanțe de sens ale cuvântului *ἄδισος*: überhaupt nicht von der rechten Beschaffenheit... *ἄδισοι οὐκ ἔσται* = unbrauchbare Sklaven. Ori: Lexiconul lui Suhle și Schneidewin (Leipzig, Hahn 1875): ungerecht, unrechtmässig, nicht von der richtigen Beschaffenheit: unbrauchbar, adică *netrebnic*. La Fr. W. Riemer găsim: *λόγος δίκαιος καὶ ἄδισος* = die wahre und falsche Beredsamkeit. — În Lexiconul greco-latin, în libros Novi Testamenti, a lui Wilke ed. Loch (Regensburg, Manz 1858) găsim direct stihul nostru *μαυνοτάς τῆς ἀδισίας* i. e. *ἄδισος*, divitiae vanae fidem fallentes, iar mai jos: *ἄδισος* — qui fidem fallit (opp. *πίστος*).

Văzând nuanțele multe ale acestui cuvânt ce ni le prezintă acest lexicon, care este un lexicon al sfintei scripturi,

mă întreb, dacă repețirea aceluiași cuvânt (*ἄδικος*) în trei stihuri vecine ale Evangheliei, — având însă tot atâtea nuanțe deosebite ca senz, — nu cumva se poate pune în sarcina sărăciei de limbă a scriitorilor evanghelici? a căror limbă nu este cea clasică grecească, ci este, mai mult o limbă hebraică grecizată: sau idei concepte hebraice îmbrăcate grecește. Despre limba hebraică, în general, se știe că nu este prea bogată în termeni. — O singură pildă va ajunge spre ilustrare: כֶּרֶךְ este termenul corespunzător pentru *cuvânt* și pentru *lucru, faptă*; în tocmai cum: lege, adevăr, dreptate calea Domnului, și contrarele lor: nedreptate, fără-de-lege, minciună sunt concepte identice în mintea Evreului (Vezi d. p. și Ps. 118!)

Chiar și în stihul 10 *ἄδικος* — ar trebui redat mai curând cu *ἄπιστος* = infidelis, judecând adecă după context. În mintea Evreului și aceste două concepte sunt identice. Cel nedrept, cel ce face altuia nedreptate, practice tăgăduște pe Dumnezeu și este deci: necredincios.

De cât aci, în acest stih, „nedrept“, cel puțin, nu pricinuște buclucul, ce îl face „mammona nedreptății“.

Concluzia notiței. Contextul *pretinde* și uzul de vorbire, chiar al classicității grecești, *îngăduie*, ca *ἄδικος μαμωνῆς* să fie tradus românește cu „avuție netrebnică“ și avuția „nedreaptă“ să fie scoasă afară din textul Scripturii românești.

Dr. Victor Macaveiu.

Seminarul din Orade pe timpul întemeietorului Ignatie Darabant. *)

I.

Seminarul din Orade s'a deschis în Octomvrie 1792 cu 16 seminariști.

Din pricina unor reparații, ce au trebuit să se facă la Seminar în anul următor (1793), numărul seminariștilor eră încă destul de redus: 24 gratuit („alumni“) și 2 pe plată („convictori“). Imprejurarea aceasta a determinat pe cei dela

*) Din „Istoria Seminarului român unit din Orade“, lucrare ce se va tipări în „Analele Academiei Române“ din București.

Consiliul regesc locuitor să fixeze numărul 26 al elevilor ce sunt a se primi gratuit.¹⁾

Mai însemnate sunt hotărârile ședințelor consistoriale din anii următori.

Aceste hotărâri le cunoaștem bine, fiindcă până în 1844 se țineau nu în curtea episcopului, ci în seminar și se luă proces verbal deosebit, nu devalma cu procesele verbale ale celorlalte ședințe consistoriale.

Din ele știm o mulțime de lucruri ce ating foarte de aproape viața institutului, de aceea trebuie să le cunoaștem mai deaproape.

Astfel sunt foarte însemnate și interesante hotărârile aduse în ședința consistorului din 3 Octomvrie 1795, la care au participat episcopul *Ignatie Darabant*, ca președinte, canonicii *Pavel Bereghi*, *Samuil Vulcan* și *Iosif Szilágyi*, directorul seminarului, protopopul *Ioan Radnoti*, directorul școlilor primare, mai târziu canonic, *Ioan Corneli*, corespondentul, prietenul și tovarășul de muncă și de ideal al lui *Clain*, *Șincai* și *Maior*, apoi preotul din *Olosig Nicolae Erdélyi* și cel din *Nogiorid*, mai târziu canonic și el, *Nicolae Vitéz*, ca asesori, iar acest din urmă ca notar.

Hotărârile s'au adus, în partea cea mai mare, la propunerea directorului de atunci *Iosif Szilágyi*.

Dupăce s'au întregit locurile vacante ale seminariștilor *I. Szilágyi* și *Grigorie Baraconi*, la propunerea directorului, fiindcă mulți tineri nu știu prețului binefacerile Seminarului și sunt fiii unor părinți destul de bogați, așa că ar putea aduce multe lucruri de acasă, s'a hotărât:

1. Seminariștii să primească de aici înainte două perechi de ghete nouă (*duo quidem paria novorum calceorum*) pe an și obele (*supplantatura*) tot două perechi: una în jumătatea dintâi a anului, cealaltă în jumătatea a doua;

2. Ce se ține de rufărie, haine de pat, saltele etc. s'a hotărât, ca numai orfanii și cei mai săraci să le aibă gratuit dela Seminar, ceialalți, mai înstăriți, să le aducă de acasă, dela părinți;

¹⁾ În anexele lucrării de față comunicăm numele și numărul seminariștilor din acel an și din anii următori. Sunt contribuții la istoria noastră culturală.

3. Asemenea și cărțile de școală numai seminaristii mai săraci să le primiască gratuit, ceilalți pentru plată;

4. Pălărie (pileus seu petasus) să nu se dea una în tot anul, ci tot la doi ani una;

5. Vin să se dea seminaristilor numai de zece ori pe an și anume: la Crăciun, la Bobotează, în ziua întâi și a doua de Paști, la binecuvântarea grâului împreună cu procesie, în ziua întâi de Rosalii, în ziua de Sânt-Petru, la lăsatul postului de Crăciun și de Paști, apoi după examenele semestrului prim și al doilea;

6. Fiindcă s'a observat, că la împărțirea mâncării nu sunt cu destulă băgare de seamă, așa încât cei ce ajung să scoată mai pe urmă din tacâm, abia mai au ce — mâncarea de aici înainte să se aducă împărțită în farfurii egale (cibus exinceps in scutellis ex aequo distributus);

7. Fiind seminarul întemeiat pentru băieții orfani și săraci, copiii celor bogați numai așa vor fi primiți pe viitor, dacă vor da pentru întreținere trei gălete („cubuli“) de grâu sau alte alimente pentru seminar;

8. Seminaristii Gavril Domsa și Ioan Ilieș, având să se facă învățători, vor urmă, pe lângă lecțiile din școala latină, și un curs de metodică, prescris pentru învățători¹⁾. Asemenea să se pregătiască la această carieră, pentru vrâsta lor înaintată, Petru Tămaș și Spiridon Popovici.

E interesantă și hotărrea luată în cauza petiției preotului din Sânt-Andrei, județul Bihor, Gavril Borbola, de a se primi în seminar fiii a trei văduve neunite de acolo — că nu se pot primi, dacă nu au cel puțin două clase primare.

Tot atunci s'a hotărât să se poată primi în seminar și „convictori“, adică elevi pe plată, nu numai dintre uniți, ci

¹⁾ Fiind de însemnătate această hotărre pentru a se vedea pregătirile vechilor noștri dascăli, reproducem aci hotărrea aceasta consistorială și în originalul latin: „ad ludi-magisteria praeparari et adplicari petentes sancitum est, ut ii per decursum currentis a. scholastici 1795/6 si praescriptam pro candidatis ad magisteria docendi methodum certis horis doceantur, ea tamen sub conditione, ut et scholas latinas una cum reliquis frequentent“. Să nu se creadă însă, că de învățători se pregăteau totdeauna băieți capabili, ca Ion Ilieș, de pildă. Nul De cele mai multe ori cei mai slabi, cari nu puteau urmă alte cursuri, veniau la dascălie. Așa prevede și regulamentul împărătesc.

și dintre neuniți¹⁾, în schimbul taxei anuale de 65 floreni. S'au primit 11 elevi pe plată. Banii acestora îi va încasa subdirectorul seminarului.

În ședința consistorului din 3 Octomvrie 1796 ținută sub prezidenția directorului-canonic Iosif Szilágyi s'a scos din fundație tânărul Ioan Vancea din Vașad, fiind prunc bogat și s'a dat locul lui altora mai săraci. Curatorul al doilea al bisericii din Orade, Pop a fost avertizat să-și scoată mai rar pe fiul său Ioan din Seminar fiindcă așa nu se poate ține disciplina. Curatorul nu s'a ținut de cuvânt și așa în anul următor fiul său a fost dat afară din seminar. Din 18 petenți s'au primit gratuit 8 inși. Afluența destul de mare în al patrulea an!

De sine înțeles, că se purtă evidență despre toți cei ce primiau veșminte (pallia) dela Seminar sau rămăneau datorți Seminarului. Datorași de aceștia sunt însemnați în 1797: Samuil Borbola cu 5 floreni; Gavril Borbola din Sânt-andreiu cu 15 fl. și Samuil Vulcan, canonic pentru fratele său Petru cu 55 fl.

Ca să se poată împărtași apoi cât mai mulți de binefacerile Seminarului, în ședința consistorială din 1 Octomvrie 1798, prezidată de episcopul Darabant, s'a statorit principiul să se primiască pe viitor tineri din astfel de locuri, de unde nu s'au primit încă. Asemenea s'a adus hotărîrea foarte igienică: de-a purtă Seminaristii iarna nu ghetе, ca până acum, ci cisme (coturnos loco tapaneorum dari) și alta practică, de a se da Seminaristilor veșminte de culoare vânăată în locul celor albe de până atunci, cari tocmai din această pricină se murdăriau curând.

Interesant e și fenomenul ce-l prezentă absolenții de teologie din această vreme, fenomen ce s'a repetat până în zilele noastre. Fiindcă mulți teologi nu se puteau hotărî după terminarea studiilor nici pentru celibat, nici pentru căsătorie

¹⁾ Hotărîrea aceasta, ca să se vadă că instituțiile unite au fost locuri de binefacere și pentru neuniți, iarăș o transcriem și în originalul latin: „Si deessent iuvenes greco-catholici (quorum semper potior ratio est habenda) qui ad seminarium in victum suscipi postularent, ut etiam ex non unitis ob rationem boni publici erga solutionem per consistorium pro victoribus annue determinatam suscipi valeant“. Seminarului acestuia nu i-se poate reproșa că ar fi fost intolerant. A încălzit doar și calvini și evrei la sinul său!

și stau astfel ani întregi fără nici o ocupație, spre greutatea Seminarului, care are datoria să-i susțină și afară de Seminar, s'a hotărât, că dacă clericii nu se hirotonesc în timp de un an după terminarea studiilor să nu mai primiască nici un ajutor din casa seminarului.

Din ședința consistorului ținută sub prezidenția episcopului Ignatie Darabant în 2 Octomvrie 1799 vedem că clericii români câtă vreme urmau teologia în Seminarul catolic din Orade nu aveau profesor de scrisul, cetitul, cantul și tipicul bisericesc românesc, — de aceea s'a hotărât în numita ședință să se dea teologilor noștri câte 15 fl. la încheierea anului școlar, să poată călători în vacanțele de vară și să poată învăța aceste materii dela preoții, pe cari ei li vor alege.

Episcopul Darabant purtă tot timpul vieții sale o grijă cu adevărat părintească tinerimei române. În 3 Octomvrie 1800 primi în casa sa pe zece tineri, cari nu încăpură în Seminar spre a-și putea urma studiile. Aceștia au fost: Gavriluț din Vad, Vidovici din Rogoz, Klein din Copăcel, Pák din Pociu, Balint din Hidaștelec, Luțaș din Leta mare, Topai din Fehi-tău, Moruț din Petrani, Pasca din Biș, Marian din Spinuș (Hagymádfalva); iar în aceeași zi a anului următor (1801) chemă și muștră înaintea consistorului pentru purtare rea și lipsă de progres în studii pe seminarisții Mihail Bandici, Moise Ștef, George Nyisztor, Nicolae Pop, Mihail Tólnaciu și Mihail Belkei¹⁾.

În 2 Oct. 1803, fiind scumpețe mare din cauza războaielor cu Napoleon, s'au pus taxa de câte 10 și 20 fl. și pentru elevii primiți până atunci grațios în Seminar. Tot atunci s'a hotărât, ca părinții Seminarisților mai bine înstăriți să plătiască ceva mai mult, să se ajungă și pentru pruncii celor mai săraci.

¹⁾ Măsurile de acestea pedagogice s'au luat și după aceea de mai multe ori. Astfel în ședința consistorului din 27 Februarie 1808 s'a croit următoarea pedeapsă tinerilor Ilje Luțaș și Iosif Horvat, fugiți din Seminar, dar întorși mai pe urmă plini de căință: Luțaș va șede o lună întregă cel din urmă la masă, iar Horvat nu o lună, ci până la Paști și în trei Vineri să nu mănânce decât pâine și apă și să se roage de iertare înaintea Seminarului întreg. La cea dintâi greșală vor fi dați afară fără milă. Pedeapsa li-s'a croit în felul acesta din considerare față de părinți. Tot așa e luat la ochi și un anume Gavril Vlaicu.

În Octombrie anul următor (1804) episcopul eră așa de bolnav, încât n'a mai putut veni în Seminar la ședința consistorului, ci aceasta a trebuit să se țină în reședința lui.

Murind apoi bunul episcop în 31 Octombrie 1805 nu s'a ținut în toamna aceea nici o ședință consistorială și nici un elev nou n'a fost primit în Seminar. — Cu moartea episcopului s'a schimbat și medicul Seminarial. Pe timpul lui Darabant, medicul său de curte, Iosif Sándorfi eră medicul Seminarului. —

Ajungând însă în 25 Octombrie 1806 canonicul Samuil Vulcan episcop la Orade, medicul înaintașului fu înlocuit prin medicul său de casă, Iosif Büki. Celui dintâi i-s'a plătit din casa Seminarului un onorar de 50 fl.

Așa s'a dezvoltat Seminarul orădan în zilele întemeietorului și primului său dătător de legi și datini, Ignatie Darabant.

Nici la moarte nu și-a uitat de Seminar, ci a făcut o fundație, din a cărei venit să se susțină doi elevi în Seminar. Fundația există și azi, reprezentând un capital de 6604 cor. și e administrată de Consistorul unit din Orade.

II.

Seminarul în zilele episcopului S. Vulcan.

Episcopul Samuil Vulcan, deși a păstorit în vremuri foarte grele, când viața și avutul oamenilor erau în cea mai mare nesiguranță din pricina războaielor necurmăte împotriva lui Napoleon cel Mare, totuș a făcut foarte mult bine. Parecă anume l-a trimis Dumnezeu pe acest mare fiu al Blajului în părțile cele mai întunecate ale Ungariei de pe vremuri să ducă lumina învățăturilor și binefacerilor românești. Îți e mai mare dragul să urmărești și aici, în mic, jertfele neîncetate ale marelui arhieru! Păstoria lui, și din punctul acesta de vedere, e una din cele mai binecuvântate. Tot e adevărat, prin urmare, că unde și când e lipsa mai mare, acolo și atunci e mai aproape și ajutorul lui Dumnezeu.

Astfel în ședința consistorului din 3 Octombrie 1810, ținută sub conducerea episcopului Vulcan, în loc de patru seminașiști, câți ar fi trebuit să se primiască gratuit, s'au primit nouă. Adevărat că se cerea, să plătiască și ei ceva daos de scumpețe, ca, de exemplu, fiul preotesei văduve din

Cocad, Grigorie Boer 50 floreni, dar taxa aceasta, luând în considerare cursul scăzut al bancnotelor de atunci, nu era de loc mare și se putea plăti în trei rate: întâia la intrarea în Seminar, a doua la Sân-Georgiu și a treia la serbătoarea sfântului Laurențiu.

În anul următor (1811), fiind scumpețe și mai mare, s'a hotărât, să nu se mai dea haine seminaristilor, ci să și le aducă ei toate de acasă, fiindcă banii fundațiilor nu ajungeau nici pentru pâine — câtă asemănare între vremurile de atunci și de acum! — tot asemenea să aducă și băieții cei mai săraci, dacă nu grâu, cel puțin o găleată (un „cubul“) de fasole, ca, de pildă, Ioan Szilágyi, fiul cantorului din Nir-abram.

Elevii primiți cu plată aveau să achite 150 fl. valoare reală sau 750 fl. valoare nominală, — cifre care arată mai limpede decât orice enorma devaluare de bani, de acum sunt 100 de ani și mai bine.

Fiind scumpețea atât de mare, nu-i mirare că mulți seminaristi n'au fost în stare să-și plătiască sumele ce datorau și așa episcopul Vulcan a trebuit să le plătiască *dintr'al său* pentru a nu păgubi seminarul. Așa citim în procesul verbal luat în ședința consistorului din 28 Octombrie 1815.

În anul următor (1816) aflăm, că scumpețea a crescut și mai mult. A trebuit să se reducă numărul elevilor cari aveau să fie primiți gratuit în seminar. Tot din acest timp sunt și așa numiții „medialiști“, adică elevi primiți în jumătate-beneficiu, având să plătiască ei cealaltă jumătate a taxei de întreținere. Asemenea s'a hotărât, dacă cineva e bolnav timp mai îndelungat și se spesează cu lecuirea lui mai mult de cinci (5) floreni, ce trece de această sumă, să plătiască bolnavul.

În acest timp s'a introdus însă și un obicei rău, după părerea mea, și anume de a se da elevilor, cari plăteau mai mult, masă deosebită de a celor săraci, — obicei păstrat până în anii din urmă ai Seminarului. Cei dintâi mâncau la masa superiorilor, ceialalți la masa „alumnilor“, adică a celor primiți gratuit. Ne putem închipui, ce ură și nemulțumire a putut stârni faptul acesta între seminaristi. Ura stomacului. E ceva mai grozav decât aceasta?

Multe din procesele verbale ale ședințelor consistoriale din anii următori nu conțin altceva decât taxele ce aveau să le plătiască cei primiți în seminar la masa domnilor și cei:

primiți la masa a doua, a „alunilor“. Sunt interesante ca contribuții la istoria scumpetei. În 30 Oct. 1819 cei dela masa întâi plăteau 250 fl., cei dela masa a doua 150 fl. În 1823, ieftinindu-se ceva traiul, s'au redus din aceste taxe 25 fl. În anul următor (1824) s'au redus alți 25 fl., așa încât cei dela masa întâi plăteau 200 fl., cei dela a doua 100 fl. În 1825 se reduce iarăș taxa, dar numai a celor dintâi cu 20 fl. În 1830 se urcă taxele cu 20 fl., fiind la masa dintâi 200 fl., la a doua 120 fl.

Meritul cel mare al episcopului Vulcan este nu numai că a jertfit el din greu pentru seminar, ci a știut însufleși cu exemplul său și pe alții la asemenea jertfe folositoare neamului. Astfel *Demetriu Meciu*, dirigătorul domeniului din Biș, face în 1 Ian. 1826 fundație pentru un tinăr care va avea să crească în seminarul din Orade. *Gavril Caba*, locuitor în Orade, încă lasă la 5 April 1837 suma de 10.000 fl., fundație seminarului. Apoi *Teodor Tarța*, magaziner (frumentarius?) la moșia episcopoească din Biș asemenea își testează întreagă averea seminarului orădan. Intr'adevăr, ce mare-i puterea exemplului! Dar despre aceste și alte fundații e vorba în altă parte a lucrării de față.

Vulcan mai are și meritul că, desmembrându-se 72 parohii românești din eparhia ruteană de Munkács și încorporându-se eparhiei românești de Orade, s'au transpus și o parte a fundațiilor Melchior Lonyay făcute pentru ajutorarea acestor parohii, precum și din fundațiile preoților deficienți împreună cu interesele acestor fundații, începând dela 1825. Câștigul seminarului pe urma acestei afaceri a fost de 2805 fl. 14 cruceri.

Dar cine a arătat atâta interes în viață pentru acest seminar, nu putea să-și uite de el, firește, nici la moarte. În testamentul său, pe care-l publicăm în întregime la anexele lucrării de față, ca documentul cel mai grăitor despre mărimea sufletului său, la punctul 8^o testează o vie nepotului său de soră Alexandru Gálbory, locotenent în regimentul de călărași ai principelui Lichtenstein, aflătoare între viile vopsitorului Vidrai și funarului Szabó András, s'o folosiască el cât va trăi. Iar dacă o va vinde, să depună banii la bancă și interesele lor să fie ale lui, până când e în viață. După moartea nepotului său din interesele capitalului să se crească doi tineri în seminar. Episcopul roagă pe urmașii săi, să aibă grijă de vie

ori de prețul ei, să nu piară, ci să se folosiască după dorința lui.

Fondația lui și astăzi e cea mai mare între micile fundații, de cari dispune seminarul, reprezentând suma de 14,536 cor. Și dacă mai socotim, că și fundația Girolldi-Gálbory se datorește, în urma urmelor, tot dărniceii episcopului Vulcan, putem zice, cu drept cuvânt, că el e cel mai mare binefăcător și al seminarului orădan, nu numai al liceului din Bins, al cărui întemeietor și binefăcător a fost.

Nu e mirare, deci, dacă la moartea episcopului Vulcan „Foia pentru minte, inimă și literatură“ anul 1843 No. 22 laudă cu cuvinte alese milostenia episcopului, cu care ajută „silințele tinerilor întreprinzători, fie fost aceia uniți sau neuniți fără osebirè“, ba într-o „Declaratie dorită“ *Dr. P. Văstici* (No. 25 acelaș an al foii) spune, că nu vrea să înmulțiască meritele nemuritorului său mecenat (i-a tipărit o dietetică populară), căci „aceasta atâta ar fi, cât a da soarelui lumină“¹⁾.

Ion Georgescu.

Insemnări.

Mănăstiri de călugărițe. În August 1915 am încercat în 2 rânduri, să-mi așez copila în școala normală cu internat a Maicelor franciscane din Sibiu. Eram și sunt de convingerea, că cea mai bună educație o poate da unei fete o mamă bună, apoi un ordin religios femeiesc, fiindcă și în un clăustru bun se face educația mai mult, prin exemplul bun, prin iubire și incurajare nemijlocită, delăturându-se acolo trândăvia, suprimându-se afectarea, polilogia, fariseismul și vanitatea fetelor și întărindu-se religiositatea adâncă, care e temelul puternic al fericirii.

Marea mulțime a reflectanților rom.-catolice de o parte, de altă parte numărul restrâns (30), statorit prin lege pentru

¹⁾ Lucrurile acestea spuse de contemporani e bine să le amintim cât de des, fiindcă s'au dat uitării. Numai așa se pot explica jactanțele violente împotriva acestui episcop din discursul festiv rostit de directorul Seminarului neunit din Arad la serbările centenare. Vezi „Românul“ de atunci.

un curs preparandial, mi-au zădărnicit planul. Sacrificiile de bani și osteneală însă, ce le-a reclamat escursiunea mea la Sibiu, au fost răsplătite prin ceea ce am văzut în mănăstirea, care tocmai în anul acela avea jubileul de 50 ani. Directorul școlilor m'a condus în toate părțile puternicului institut cultural, afară de camerele rezervate pentru maicele și surorile religioase. Era o liniște sfântă, care încurajează pe om. În toate ungherele curățenie exemplară și ordine frumoasă. Sala festivă era bogat și artistic decorată. Cabinetul de fizică și chimie și muzeul de naturale provăzute cu toate și cu cele mai nouă mijloace și recvizite de învățământ, iar biserica, din mijloc, cu toate ale ei, îți da puternice impulsuri, ca să-ți înalți sufletul spre Creatorul tău.

Păr. director mi-a comunicat, că în mănăstirea aceea, împrejmuită cu ziduri mari, ale cărei ferestri toate se deschid în grădini cu pomi, ori de legume, sunt 57 maice și surori, cari se îngrijesc de întreagă bucătăria materială, morală și intelectuală a școlilor de fete, cari funcționează acolo (școala elementară și civilă și școlile normale pentru elementare și pentru civile) cum și a internatului, care adăpostește mai multe sute de eleve. La întrebare, păr. director mi-a mai spus, că înainte cu 50 ani au venit patru călugărițe din Bavaria la Sibiu și au închiriat o casă mai modestă, care era în acel loc. În aceea au deschis o școală elementară, din care s'a dezvoltat tot ce era atunci acolo. ca proprietatea ordului, servindu-le ca singurele mijloace: *cruțarea și mila creștinească*.

De câteori mă cuget la altruismul și la conștiențiositatea rară, cu cari lucrează călugărițele ca surori de caritate prin spitale, mângâind și alinând dureri sufletești și trupești, de câteori îmi amintesc iubirea de mamă, cu care îngrijesc și tratează călugărițele băieții fără tată și fără mamă prin orfelinăte și de câteori mă cuget la onestitatea, amabilitatea, modestia și zelul, cu cari călugărițele își împlinesc datoria de educatoare și instituitoare în școlile lor, lipsite de lux și vanitate: mă doare, că noi Românii gr.-catolici nici acum n'avem mănăstiri de călugărițe. Golul acesta se datorește de sigur nu nepriceperii importanței și însemnătății acestei instituțiuni din partea noastră, nici lipsei spiritului de cruțare, ori a milei creștinești la poporul nostru, în mijlocul căruia toți mizerii își au pâinea de toate zilele și nu se poate datori nici lipsei

de aplicare pentru o astfel de viață la femeile române, fiindcă sunt foarte multe, cari cu bucurie s'ar refugia în o mănăstire și și-ar închină acolo toată viața în serviciul lui Dumnezeu, al celor ce sufer și al binelui obștesc. Eu cred, că n'avem mănăstiri de călugărițe active, fiindcă ne lipsește omul, care să înceapă cu curaj și cu un plan bine lucrat, pe care să-l execute cu răbdare de mucenic. — Bunul Dumnezeu ne va trimite și un astfel de om, care va umplea golul, ce ne cauzează mari daune sufletești și trupești. (Senior.)

Câte parohii avem în America? Credem că nu sunt de prisos, pentru informarea cetitorilor noștri, următoarele date statistice privitoare la numărul, trecutul și starea materială a parohiilor noastre românești unite din America. Le împrumutăm din lucrarea tipărită cu un lux, astăzi aproape neobișnuit în Europa, a părintelui *Aurel Bungardean*: „Spicuri și amintiri din pribegia vieții mele americane din Statele Unite ale Americii de Nord dela 1914—1919“. Ele sunt acestea:

1. Biserica Sf. Elena din W. Cleveland, înființată la 19 Nov. 1905 de Dr. Ep. Lucaciu, a costat 9000 dolari; azi fără datorii și cu un deposit de 4000 dolari;
2. Biserica sfânta Treime din E. Cleveland înființată și sfințită de Aurel Hațegan la 4 Iulie 1916, în valoare de 18,000 dolari. Azi fără datorii;
3. Biserica Sf. Maria din Scalp Level Pa., înființată și sfințită de Alexandru Pop la 28 Ianuar 1908 cu 4000 dolari; azi fără datorie și 2000 bani gata depuși;
4. Biserica Sf. Maria din Jougstown, Ohio, înființată de Dr. Alex. Nicolescu la 12 Ianuar 1908, iar sfințirea fundamentului în 25 Iulie 1909, cu 22,000 dolari, azi fără datorie și cu un capital de 6000 dolari depunere;
5. Biserica Sf. Mihail din Aurora, Ill., înființată de Dr. Ep. Lucaciu în 17 Ianuar 1908, sfințită în 4 Iulie 1909, iar cea nouă la 15 Iulie 1917. Biserica, școala și casele parohiale sunt în preț de 118,900 dolari. Mai are o datorie de 28,000 dolari;
6. Biserica Sf. Vasile din Trenton N. I., înființată de Dr. Ep. Lucaciu la 19 Sept. 1909 cu 25,000 dolari; azi are o datorie de 7000 dolari;
7. Biserica Sf. Maria din Roebing N. I., înființată de Dr. Ep. Lucaciu la 12 Nov. 1912 cu 16,000 dolari; azi nu are nici o datorie;
8. Biserica Sf. George din Canton, Ohio, înființată de Aurel Hațegan la

1912, cu case parohiale, în preț de 10,000 dolari; azi fără datorie și cu o depunere de 6000 dolari; 9. Biserica Sf. Nicolae din East Chicago, Ind., întemeiată de Ioan Pop la 7 Decembrie 1913, sfințită la 10 Iunie 1914 de A. Bungărdean, cu case parohiale, în preț de 30,000 dolari, astăzi fără datorie și cu o depunere de 4000 dolari. 10. Biserica Sf. Dumitru din Indiana Harbor, Ind., înființată la 1914 și sfințită la 4 Iulie 1915 de Aurel Bungărdean cu 26,000 dolari, azi fără datorie; 11. Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Detroit, Michigan, înființată la 15 August 1915 de Aurel Bungărdean, și sfințită la 6 Mai 1917 costă cu case parohiale cu tot 23.000 dolari; astăzi fără datorie și cu 1000 dolari depuși; 12. Biserica Sf. George din Erie, Pa., înființată de Aurel Bungărdean la 16 Dec. 1917, sfințită la 30 Maiu 1919, costă 15,000 dolari; azi fără datorie; 13. Biserica Sf. Teodor din Alliance, Pa., înființată de Aurel Hațiegan la 1909, costă 6000 dolari, astăzi cu capital de 25000 dolari; 14. Biserica Sf. Vasile din Lorain, Ohio, înființată de Aurel Hațiegan.

(I. Georgescu.)

*

O anomalie. „Patria“ din Cluj publică în numărul său dela 8 Martie o dare de seamă despre *meditațiunile religioase*, pe cari au început a le ținea câțiva oameni de inimă pentru tinerimea noastră universitară din Cluj în acest sfânt și mare post al Paștilor. Felicităm cu toată căldura sufletului nostru pe inițiatorii acestei *fapte bune* și le dorim cel mai mare și mai binecuvântat spor. Ținerea acestor meditații religioase *din partea mirenilor pentru mireni* este o dovadă puternică a unui nou spirit, care începe a stăpâni psihicul clasei noastre culte....

Citind raportul entusiast al „Patriei“ gândul ni s'a îndreptat involuntar la autoritățile noastre bisericești de ambele confesii și sufletul ni s'a umplut de-o adâncă durere când am cercat să ne dăm seama de *ce fac autoritățile acestea* pentru educația sufletească, pentru lămurirea și spulberarea nedumeririlor cari în mod fatal se ivesc în sufletul unui tânăr universitar de 20—25 de ani privitor la adevărurile profesate de biserică. Ori cât am lăuda bunele intențiuni ale d. dr. Tripon și ale d. dr. Mariu Stefanescu, noi credem, că *nu dâșii* sunt datori să țină tinerimei universitare meditații religioase ci oamenii bisericii. Oamenii bisericii au misiunea

de-a purta în lume, înaintea tuturor, făclia aprinsă a adevărilor dumnezeiești nu advocații nici profesorii.

Faptul, că nu s'a găsit nime din reprezentanții mari și mici ai bisericii, care să se gândească serios la problema educației religioase a tineretului universitar, faptul, că în fața atitudinii de absolută passivitate și indolență a cercurilor bisericesti mirenii au fost cei dintâi, cari s'au gândit și au început a face ceva în direcția aceasta constituie o anomalie din celea mai supărătoare. Cât de mult îi onorează anomalia aceasta pe cei, cari nu erau datori să facă și totuși fac, atât de mult nu onorează pe aceia, cari ar fi fost datori să facă și n'au făcut. Ce ușor s'ar fi putut trimite din centrele noastre episcopești în fiecare Duminecă cineva, cel mai cult, mai modern preot pentru a săvârși opera sfântă, pe cari acum o săvârșesc mirenii, dacă i-ar fi venit cuiva în minte! Să vede însă că nouă multe *nu* ne vin în minte.

Dr. I. Volbură.

*

Cea mai veche statistică bisericească a Românilor ardeleni. În arhivele statului din Budapesta se păstrează cea mai veche statistică bisericească a Românilor ardeleni, pe care o cunosc până acum. E dela începutul veacului al XVIII-lea, sigur dinainte de 1716 sau chiar din acest an. Din statistica aceasta, pe care voi publica-o într'un număr viitor al acestei reviste în legătură cu un studiu mai mare despre statisticile bisericesti ardeleni din atât de sbuciumatul și interesantul veac al XVIII, estrag de-ocamdată următoarele date.

Sate cu populație românească se aflau la începutul aceluia veac 2064. Sate *curat* românești erau 1110, *mixte* 804, iar sate despre cari statistica spune, că nu știe: *sunt curat românești sau mixte*, 143. Numărul familiilor românești era 85.857. Românii erau împărțiți din punct de vedere bisericesc în 44 protopopiate. Numărul preoților era 2747 dintre cari *uniți* 2260, *neuniți* restul. Preoți bigami erau 279. Cei mai mulți preoți bigami îi avea protopopiatul Hunedoarei (23 din 128) și al Odorheiului (jud. Solașului de mijloc, 22 din 96).

Dr. Zenovie Păclișanu.

*

Cum ne jurau Ungurii? Un preot de-al nostru mi-a trimis zilele trecute o formulă de jurământ, care, cum arată scrisoarea, e din primele decenii ale veacului trecut.

unguresc: *az oláh nemzetén lévöknek eskettetése* (jurământul celor de nație românească). Formula aceasta e interesantă prin strășnicia ei și prin conservarea atâtor elemente de superstiție populară. Iată-o transcrișă cu ortografia de azi: „Așa să ajute Dumnezeu Tatăl, Fiul, Duhul sfânt, un Dumnezeu adevărat, sfânta Troiță, Maica Preacurată, toți Sfinții lui Dumnezeu, sfânta Cruce, sfânta Biserică, sfânta Evanghelie, pita, sarea, lumina și Cuminecătura cea dela moarte, patru posturi într'un an, două zile de post într'o săptămână, toate zilele de rugăciune, toate Duminecile, Ilie și Pălia, care poartă tunul și fulgerile, Toaca și Foca, Comendaria (?), deslegarea, doisprezece Apostoli, așa să rabde pământul, așa să ai parte de lăsate (?), de muere, de copil, precum ce ști, ce ai auzit, ce ai văzut, ce ai pomenit vei spune cu mare dreptate fără frăție, fără părtinire, fără kedvelat și fără mânia. Așa să ajute Dumnezeu și așa să deie spesanie sufletului tău.”

Dr. Zenovie Păclișanu.

Rubrică pastorală.

Antifoanele. După ectenia cea mare urmează cântarea antifoanelor. Impărțite în trei părți prin cele două ectenii mici. Antifoanele sunt compuse din stihuri alese din psalmi și profeți și întrerupte cu cântări implorătoare către Isus Mântuitorul, Fiul lui Dumnezeu, provocându-ne la vrednicia Preacuratei și a Sfinților. Antifoanele se ivesc în liturgie în veacul al IV-lea, luându-și originea dela două choruri, cari pe rând cântau stihurile; urma acestor două choruri sunt cele două strane. La început cântarea antifonică a însemnat cântare în diferență octavală, când p. e. un chor bărbătesc și unul de băieți se pârânda în cântare, căci diferența între cele două choruri este o octavă¹⁾. Originea cântării antifonice, *dicé τών ἀρτιφόρων ἑνωρ*, se spune a fi în Antiochia; la Constantinopol a fost introdusă prin sftul Ioan Gură de Aur, în Apus de sftul Ambrosiu. Deși numai în veacul al IV-lea avem urmă de cântarea antifonică, se atribue introducerea ei — tocmai din

¹⁾ Peter Wagner: *Einführung in die Gregorianischen Melodien* 12. Mihályfi: Nyilv. istentisztelet, p. 61.

motivul că s'a ivit în Antiochia — sfântului martir Ignatie, mort cu moarte de mucenic la Roma sub Traian, la 20 Dec. 107, la care zi se și săvârșește amintirea lui: „amintirea sfântului Martir Ignatie purtătorul de Dumnezeu“¹⁾. Se spune acest lucru după Foțiu: „Incepătul antifoanelor este dela Ignatie purtătorul de Dumnezeu, carele i-a imitat prin aceste pe Ingerii, cari slujesc lui Dumnezeu“²⁾. Celea două choruri închipuiesc Testamentul Vechiu și cel Nou, cari îl salută pe Hristos întrupat. Pentru aceea corul cântă stihurile psalmilor, al doilea răspunde cu cântări de ale legii nouă, în cari se pomenesc Mântuitorul, Preacurata și Sfinții³⁾.

Despre însemnătatea simbolică a antifoanelor Nicolae Cabasilas († 1371) mitropolitul Tesalonicei în opul său *Εἰσαγωγὴ εὐαγγελισμῶν* zice următoarele: „Timpul, ce a fost înaintea lui Ioan, se închipuiește prin profeți, a căroră profeții se cântă, până când darurile, prin cari se închipuiește Hristos, sunt acoperite și așezate pe masa proscomediei. Antifoanele închipuiesc timpul dinainte de venirea Lui, când Hristos n'a fost cunoscut de mulți și a fost lipsă de proroci.“

Precum toate slujbele se împărțesc în trei clase, așa se împărțesc și antifoanele în trei categorii: de dumineci, de sârbători și de zile comune.

I. *Duminicile* ca atare nu au antifoanele lor proprii în construcția antifoanelor, ci în locul lor se cântă psalmii tipici, psalmii închipuitoarelor. Și anume în locul antifonului I. se cântă cu *Mărire și acum* ps. 102. „*Binecuvintează sufletul meu pe Domnul...*“, după care se zice ectenia cea mică. În locul antifonului al II-lea se cântă cu *Mărire* ps. 145. „*Laudă, suflete al meu, pe Domnul...*“, cu *Si acum* „*Unule născut, Fiule...*“ Psalmii aceștia se cântă întregi, fără de nici o intercalare ca la antifoane, fusă la fel cu antifoanele și anume un stih se cântă de corul prim (strana 1), altul de corul al doilea (strana 2) și așa până la sfârșit. Psalmii aceștia se numesc tipici, pentru că se află în slujba închipuitoarelor, care în zile aliturgice, după oara a VI-a, se cântă în locul liturgiei și are-figura, *τέρον*, liturgiei⁴⁾.

¹⁾ G. Rauschen: Grundris der Patrologie, p. 30.

²⁾ Szabó: Expositio, p. 161.

³⁾ Maximilianus, Praelectiones de Lit. orient. II. p. 72.

⁴⁾ Maximilianus, o. c. p. 73.

Ca antifon III. se cântă *Fericirile* cu stihurile sale schimbătoare, ce se află în Octoihul cel mare.

II, *In sărbătorile sfinților* mai mari asemenea se cântă psalmii închipuitoarelor și fericirile intercalate cu cântarea III. și VI. din canonul zilei, cari de regulă constau din 8 stihuri și se însoțesc cu cele 8 fericiri¹⁾.

Sărbătorile împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu își au cele trei antifoane construite din stihurile psalmilor. La antifonul I. strana a doua la tot stihul cântat de strana întâi răspunde cu cântarea: „*Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu...*” La antifonul II. asemenea strana a doua răspunde: „*Mântuiește-ne pe noi, Fiule alui Dumnezeu...*” cu un adaus special, ce se referențe la sărbătoare. La antifonul III. se răspunde cu *troparul sărbătoarei*.

III. *In zilele de rând* asemenea se cântă antifoanele și anume la antifon I. se răspunde: „*Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu...*” La antifon II. „*Pentru rugăciunile sfinților tăi, Doamne, mântuiește-ne pe noi*”. La antifon III. „*Mântuiește-ne pe noi, Fiule a lui Dumnezeu, cel ce ești minunat între sfinți...*”

Totdeauna la antifonul II (ps. 145) cu „*Și acum*” se cântă „*Unule născut, Fiule...*” cântarea dogmatică a împăratului Iustinian, cum se zice de comun. Tradițiune veche, trăgându-și originea dela sfatul German, spune, că „*ὁτι τοῖς βασιλεῦσιν Ἰουδαίου καὶ Νικοδήμου, ἀδελφὰ καὶ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, ἀδελφὰ καὶ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου*”, adică că Iosif și Nicodim la îngroparea lui Isus au cântat acest cântec. Autorul cântării însă a trăit pe timpul lui Iustinian și e foarte probabil că este însuși Iustinian. Argumentul logic alui Maximilian²⁾ este meritoriu și anume, că Hristos se zice în acest imn „*unul fiind din sfânta Treime*”, care formă la Iustinian se află întâia oară în edictul său în contra monofiziților. Monofiziții ziceau că Dumnezeu s'a restignit pentru noi, afirmație condamnată de ortodocși; împăratul, ca să aple o modalitate și să precizeze credința adevărată, în edictul pomenit spune, că Hristos unul fiind din sfânta Treime, adică o persoană din sfânta Treime s'a restignit și a murit pentru noi. Celelalte argumente sunt numai bănueli de-ale istoricilor. George Cedrenos din veacul al XI-lea spune, că autorul acestei cântări este împăratul Iusti-

¹⁾ Maximilianus o. c. p. 74.

²⁾ Maximilianus o. c. p. 23.

nian, care a compus aceasta cântare la zidirea bisericii Sofia în contra lui Nestoriu, pentru că în ea Preacurata se numește „Născătoare de Dumnezeu“¹⁾). Asemenea și Filaras din Atena atribue aceasta cântare lui Iustinian, în acelaș înțeles²⁾).

În antifoane totdeauna locurile potrivite din psalmi sunt alese în spiritul sărbătoarei, și ca toate ale ritului grecesc, sunt una din podoabele slujbei dumnezești. E pagubă numai, că pe lângă toată orânduirea măiastră a sistemului antifoanelor în cele mai multe biserici, mai cu samă rurale, totdeauna se cântă în forma duminecilor cu fericirile. Nu ar fi oare mai bine, să se observe mînușios prescisele cărților liturgice? Cantorii pot fi ignoranți, în aceasta materie, ignoranța preoților însă e inadmisibilă. Să lăsăm deci curs liber sistemului măreț al antifoanelor!

Iosif Sângeorgean.

CRONICĂ.

Proiect de lege pentru combaterea alcoolismului.

Mulțumită Domnului, am ajuns departe: Camera română a primit pentru desbateri un proiect pentru combaterea unei mari și primejdioase epidemii: a alcoolismului. Proiectul l-a prezentat deputatul Haneș, un învățător de profesiune, pe care l-a determinat la acest pas însemnat, cu siguranță, studiul, ce-l va fi făcut în școală și în societate asupra urmărilor dezastruoase ale consumației de beuturi alcoolice, urmări, ce le-a întâlnit în viața fizică, morală și intelectuală a elevilor săi, cum și în cortejul de nenorociri, cari sunt inerente acestei plăgi ca mizerie, morburi, certe, bătăi, omoruri, procese, divorțuri, case de săraci, spitale, case de nebuni, temnițe ș. a.

Ne-a înveselit totdeauna ori ce vorbă cuminte, ori ce predică, ori conferință temeinică spusă pentru combaterea alcoolismului, ori ce pastorală, ori articol, ori broșură scrisă bine în scopul ridicării moralului poporului nostru, prin cumpăt și mai ales prin abstenență, ori ce ordinațiune, ori lege,

¹⁾ Dr. Is. Marcu, Teologia pastorală vol. II. p. 226.

²⁾ Szabó, o. c. p. 163.

care a cuprins dispozițiuni chiar și mai neînsemnate pentru împuținarea relelor, cari urmează din producerea și vinderea necontrolată a beuturilor spirituoase. Deosebit ne umple de bucurie proiectul de acum, pe care nu-l cunoaștem, ce e drept, dar presupunem, că e superior ori cărei legi, ori ordonanțe, aduse în trecut la noi în materia aceasta și dacă n'ar fi așa, avem toată încrederea, că multe elemente bune din Camere vor lucra, ca legea, ce se va vota să fie asemenea legilor din Statele Unite, din Anglia, din Dania, din Norvegia, din Suedia, din Finlanda și din Elveția, suprimând interesele private la vindere, oprind ori ce credit în debitele spirituoase, pedepsind exemplar pe oamenii beți, cum și pe cei ce le-au dat beuturi, împiedecând pe cârciumari de a fi cei mai agili agenți electorali, oprind, sub grele pedepse, vinderea beuturilor spirituoase în Dumineci și sărbători, interzicând petrecerile și jocurile tinerimei la cârciume și întrebuițând venitul curat pentru ajutorarea săracilor ori pentru promovarea unui scop cultural. În rezumat dorim și așteptăm, ca în interesul neamului și al țării să se procedă cât mai radical la extirparea alcoolismului și prin aceasta la bunăstarea și luminarea popoului. (șr.)

*

Concordatul nostru. După o notiță publicată în „La Croix“, părintele Dr. Vasile Lucaciu a sosit la Roma, ca să tracteze cu Sfântul Scaun concordatul. Dânsul a și fost primit deja în audiență de Sfântul Părinte și a intrat în contact cu cercurile din Vatican, cari au dispozițiile cele mai bune față de țara noastră.

Ne bucurăm, că măcar în ceasul al 11-lea, s'a găsit un guvern, care să îndrăznească a începe tratativele asupra concordatului, necesitatea lui fiind admisă de toți oamenii pricepuți în trebile politice, chiar de cei mai distinși prelați ortodocși din vechiul regat. Noi venim cam târziu la Roma, pe când Polonia, Ceho-slovăcia și Jugoslavia își au deja de mult așezați la lucru oamenii lor. Chiar Ungurii s'au îngrijit să se pună în legătură cu Sfântul Scaun din primăvara trecută, iar Austriei au trimis ca încredințat al lor pe directorul marelui ziar catolic „Reichspost“, Dr. Funder. Ne bucurăm și acum, când ne comunică gazetele, în frunte cu „Neamul românesc“, că dl ministru Penescu ar fi indicat să facă cel dintâiu relație diplomatică cu Sfântul Scaun.

Lucrul trebuia făcut mai de mult, de o parte ca să văză Sfântul Scaun, că vorbele spuse Monsignorelui Ceretti au fost sincere; iar de altă parte, ca să putem trage din concordat toate foloasele, ce putea să le aibă fără românească. Oamenii cu pricepere și-au dat foarte bine seama, că deplin înțelegi cu Sfântul Scaun, chestiunea minorităților nu ar fi apăsător cu atâta greutate asupra noastră, și chiar în celelalte chestiuni, ne-am fi bucurat de puternicul sprijin al Papei, a cărui putere au văzut-o la Paris. El, concordatul, ar fi aranjat de mult chestiunea unor oameni, cari compromit catolicismul, confundându-l cu maghiarismul. Episcopii recalitrânți încă și astăzi, nu ar mai putea trimite memorii tendențioase și inexacte la conferință, ci ar fi deja în brazda țării, îndemnându-și credincioșii la ascultare și la muncă cinstită.

Când Statul risipește atâta groază de bani cu biurouri de presă, oare despre misiunea părintelui Lucaciu de ce nu s'a publicat nici un comunicat? (ib.)

*

Spirit de jertfă. Nu e la noi, nici în vechiul regat, nici în provinciile alipite, unde boala banului face încă groamnice ravagii, începând cu parlamentarii. E vorba de profesorii dela Universitatea catolică din Paris, cari, și în 1920 au încă aceleaș lefuri, pe cari le-au avut la 1914. Cardinalul Amette, arhiepiscopul Parisului, socotind acest lucru, ordonă colectă publică în toată eparhia. Iar distinsul rector, Monseigneurul Baudrillart publică un călduros apel către catolici ca să sară în ajutorul Universității. (ib.)

*

A cui să fie Palestina? Cât a ținut războiul, și mai ales după ce intrase și America în acțiune, lucrul părea definitiv stabilit: a Evreilor. Azi — când influința lui Wilson a scăzut — și acțiunile Sioniștilor par a fi căzut cu totul, acum își aruncă ochii asupra locurilor sfinte cele trei puteri mari din Europa, cari pipăie terenul prin multe misiuni. Anul trecut a fost vizitată Palestina de un cardinal englez și de unul italian, iar anul acesta a vizitat-o, cu un mai mare fast, un cardinal francez. Cine o să o stăpânească, încă nu e hotărât; se poate însă spune de pe acum, cine nu o să o stăpânească: cei ce nu vor să se ducă la locul lor, ca să formeze și ei o națiune în adevăratul sens al cuvântului. (ib.)

*

Austria. Ţara, care suferă mai mult şi mai pe nedrept pe urma războiului, e de sigur Austria. Oameni muncitori şi cu frica lui Dumnezeu, Austriacii au fost cu totul streini de politica ce se clocea la Ballplatz. Ei doriau să trăiască în relaţiuni prieteneşti cu naţiunile, cari împreună cu ei alcătuiau imperiul şi monarhia. Vina războiului nu i-se poate imputa poporului austriac.

Aceste idei le desfăşură un catolic austriac în un memoriu trimis conferinţei dela Versailles, care aruncă toată vina războiului asupra Kaiserului prusac şi asupra Ungurilor. Austria ar fi făcut pace mai de mult, dacă o ar fi lăsat Kaiserul şi slabul împărat Carol ar fi avut mai multă inteligenţă şi energie şi nu s'ar fi lăsat în ghiarele păcătosului de Czernin, pe care memoriul îl prezintă în culorile cele mai negre. Prea multă dragoste faţă de popoarele sale îi atribuie împăratului Carol, care era un maghiaron destul de exprimat.

Autorul memoriului dă foarte mare atenţiune cărţii lui Aurel Popovici despre Austria mare, pe care o crede necesară şi astăzi, căci Cehoslovăcia, Jugoslavia şi Fiume nu pot să existe ca state a parte. (Ne miră faptul, că în tot memoriul nu este o vorbă mai legănată la adresa Românilor, nici măcar o îngrijorare pentru biserica unită). Uită, ori nu ştie, că Aurel Popovici, în decursul războiului mondial, nu se mai gândia la soluţia chestiunii române prin Grossösterreich, prevăzând alta mai fericită, pe care, înainte cu 15 ani, — nu o putea indica nimic.

Austria poate conta pe sprijinul oamenilor de bine în refacerea sa. Dovadă zorul, cu care îi întinde Italia ajutoareaşa de însemnate, şi graba, cu care au răspuns statele apusene la apelul Papei pentru ocrotirea menorociţilor de copilaşi, cari nu pot fi făcuţi vinovaţi de războiu, dar cari sunt victimele cele mai grozave ale unei păci fără nici un Dumnezeu. (ib.)

Mişcarea feministă creştină. O revistă franţuzească, „L'action sociale de la femme“, socotind, că făgăduielile dela Alba-Iulia s'au tradus în fapte, pune în rândul femeilor ferite, cari îşi exercitează deja dreptul de vot şi pe ardence, înşirând între cele, ce nu au dobândit încă acest drept pe femeile din vechiul regat. N'am dori să se poată spune despre cei puterici, cari au alcătuit la Alba-Iulia programul acela frumos, un proverb franţuzesc cu făgăduiala.

Luptătoarele pentru drepturile politice ale femeii, s'au organizat bine. In țările apusene este o frumoasă organizație catolică. Aceasta a întrebat mai întâiu pe Sfântul Părinte, dacă aprobă mișcarea lor, care le-a răspuns: „Da, da, noi o aprobăm. Noi dorim ca femeile să aleagă pretutindeni“. Englezoaicele, adunate în Catholic Woman's Suffrage Society au deschis cursuri pregătitoare pentru femei, ca să le introducă în politică și să studieze toate problemele actuale. Ele sunt organizate după circumscripțiile electorale.

De sigur, că femeia, care poartă atâtea greutatea pe umelele ei, are și dreptul să-și spună cuvântul, și unde și l'a spus, ca în Belgia și Luxemburg, și l'a spus mai bine decât bărbații. De aceea biserica numai câștiga poate din votul femeilor. Cel ce se opune acestui vot, dă prilej socialismului anarhist să-și adune sub drapelul său tot mai multe femei. Organizații deci conferințe creștine pentru drepturile femeii!

Neamul și biserica vă vor fi, la rândul lor, nespuse de recunoscătoare. (ib.)

Cărți, reviste, ziare.

Dr. Gheorghe Comșa și Gheorghe Maior, Predici pentru toate duminicile de peste an și alte ocaziuni. Arad 1918. Editura librăriei diecezane. Prețul 15 cor. Format 8° mare, pagini 329.

Intovărășindu-se acești doi autori au tipărit laolaltă 74 predice, dintre care 45 se datoresc celui dintâiu, iar 29 celui de al doilea. Înainte de a le da la tipar le-au trimis spre aprobare consistorului din Sibiu, care pe baza censurării profesorului seminarial, *Dr. Nicolae Bălan*, de present mitropolitul Românilor ortodoksi, le-a și dat încuviințarea bisericească.

În general autorii dovedesc mult zel și bunăvoință în vestirea cuvântului. Ici-colo însă se abat de la calea adevărului. Astfel nu numai în predica I. din post, care e în flagrantă contradicție cu adevărul istoric, ci și în predica la Dumineca IV. după Rusalii, unde se afirmă enormitatea că „credința e o parte a sufletului omenesc“ (ca mintea ori voința, bună oară) și că „nimic n'o poate sunge,

nimic n'o poate smulge" (nici ereziile, nici păcatele directe contra virtuții credinței!) Într'adevăr, te cuprinde mirarea, cum au putut trece neobservate de censura bisericească greșelile acestea atât de elementare? În predica la Dumineca XX. după Rusalii se invoacă drept criterii sigure ale credinței în Dumnezeu câteva fapte diverse scoase din cine știe ce ziari: întâmplarea ciudată cu podul rupt de Târnava mare, pe care însă nu s'a primejduit nici un om și un gest generos făcut de un tânăr zidar dela Paris. Aceste să fie fapte în stare de a determina credință absolută în Dumnezeu? — Dar să nu ne mirăm de astfel de defecte. În volumul de cuvântări funebrele, apărut în aceeaș editură, un protopop cu mare nume vine ca reprezentant autorizat al bisericii și propovăduiește superstiții populare. „După credința poporului nostru, zice acest domn protopop, sufletul celor plecați dintre noi cercețează adeseori pe cei mai de aproape prietini ori vine chiar să-i cheme și pe ei din vâltoarea acestei vieți către tărâmurile veșniciei“.

De altmintrelea unele predici nu au nimic comun cu dumineca, pe care sunt puse, așa încât toată împărțala autorilor pe dumineci și sărbători e mai mult sau mai puțin arbitrară.

Autorii au însă și calități. Folosesc, spre onoarea lor fie zis, o mulțime de izvoare, atât orientale, cât și occidentale. Semn bun, că nu se feresc de autori catolici, ca Segneri, Müller, Schlauch, Prohászka, Hock, Banga ș. a. Adevărat, că felul cum se citează e de multe ori supărător. Mai ales la sfinții părinți, pe cari nu i-au consultat în original, ci în izvoare de a doua și de a treia mână. Influența binefăcătoare a izvoarelor se resimte în multe locuri, ca fond și ca formă. Une-ori și la formă lasă mult de dorit aplicarea exemplelor sau a istorioarelor ce se aduc. Alte-ori se repetă, ceea ce frește constituie un defect.

Limba e destul de îngrijită. Intrebuințaza însă și străinisme ca, de pildă, „copârșeu“ p. 143, „abzis“ pentru „renunțat“ p. 168, „apotecar“ p. 253 ș. a. neadmisibile în limba literară.

Mai mult lasă de dorit ortografia. Biata ortografie românească! Verbele și pronumele rar sunt scrise, cum se cade. De pildă, verbul auxiliar din viitor „veți“ autorii îl scriu aproape regulat „ve-ți“ ș. a. (iu.)

Liturgica Bisericii ortodoxe române pentru școlile secundare. Arad. Tipografia diecezană 1919. Prețul 7 cor.

Sentimentele ce le nutrim pentru deapropiele nostru, le arătăm zilnic prin diferite semne. Stima și venerațiunea, ce avem pentru bătrâni, pentru superiorii și binefăcătorii noștri, le arătăm prin sculare, prin plecarea capului, prin salut reverențial ș. a. Prietinia sinceră și curată ni-o manifestăm prin un suris dulce, prin o strângere caldă de mână. Tot prin semne numai, ori, mai des, prin semne însoțite și de cuvinte dăm expresiune și altor sentimente, cari ne stăpânesc sufletul. — Aceasta e natural.

Tot așa de natural este, ca prin diferite semne și forme să ne arătăm și credința și iubirea și speranța noastră în Dumnezeu. Mărturia cea mai frumoasă, despre ceea ce credem, o facem în rugăciunile noastre, în cântări și în toate lucrările sfinte, ce le îndeplinim spre mărirea lui Dumnezeu. Ținuta și mișcările trupului nostru, modulațiunile vocii, lucrările, ce le săvârșim și obiectele, ce le întrebuintăm, grăiesc despre ceva, despre un sentiment datorit lui Dumnezeu, care sentiment, turnat în forme, se întărește, devine, de regulă, de o durată mai lungă și deșteaptă și în alții aceleași sentimente. Urmărilor acestea psihologice se obțin însă numai atunci, când cunoaștem însemnătatea semnelor. Altcum îndeplinirea ori cărei forme și facerea ori căruia semn produce numai indiferențism, răceală, oboseală și pletisală.

Cum întreg cultul dumnezeesc se arată în cântări, rugăciuni, ceteri, în diverse lucrări religioase, în administrarea sfintelor taine, în cele șapte laude și mai ales în sfânta liturghie, — e natural, că biserica, care a introdus și stabilit ceremoniile, să pretindă, ca slujitorii ei nu numai să le îndeplinească, ci să cunoască și însemnătatea istorică, morală ori simbolică a aceloră, și să o explice și credincioșilor. Din motivul acesta ne bucurăm, ascultând, ori citind câte o predică bună liturgică și mai ales făcând studiu asupra unei lucrări, în care se arată cum să se împlinescă o lucrare sfântă și însemnătatea ce are aceea.

O astfel de lucrare este și „*Liturgica bisericii ortodoxe române*“. E un manual de școală, care corespunde cerințelor manualelor didactice atât din punct de vedere material, cât și formal. Manualul acesta ar fi bine să aibă un sumar. În împărțirea materiei credem a fi mai potrivit să se trateze, după

locurile și obiectele sfinte, despre timpurile sfinte apoi despre lucrările sfinte ale cultului divin. Autorul manualului așază partea despre lucrările sfinte după locurile și obiectele sfinte. Cartea aceasta pe lângă multe lucruri bune conține și unele greseli, așa amintim: *Canonul* dela mărturisire se dictează nu numai ca mijloc de îndreptare, cum scrie autorul (pag. 58) ci și ca pedeapsă: Punitur quia peccatum est, et ne peccetur. — Punerea mânei preotului pe capul celui ce se mărturisește nu se ține de forma Penitenței, cum aflăm aici (p. 58). Autorul arată cuvintele, prin cari Domnul n. Isus Hristos a prefăcut pâinea și vinul în prețiosul său corp și sânge și totuș zice, că forma tainei sf. Euharistii sunt cuvintele din Epicleză (p. 58 și 59). Nu înțelegem pentru ce scrie autorul, că „într'o zi, la o liturghie, de acelaș arhieru, nu pot fi hirotoniți doi s'au mai mulți, întru una și aceeaș treaptă, a preoției?” (p. 61). — Dacă sf. Maslu e așezat anume pentru cei bolnavi, cum scrie și cum e și adevărat, pentru ce admite administrarea lui și celor sănătoși? (p. 64). (șr.)

*

Dr. Zenovie Pâclișanu, Propaganda catolică între Românii din Ardeal și Ungaria înainte de 1500. Studiu istoric, retipărit din „Cultura Creștină”. Blaj 1920. Format 8° mare, pagini 31. Prețul 4 cor.

D. Z. Pâclișanu, care cunoaște, ca puțini alții, literatura istorică, română și străină, și care posedă o mulțime de lucrări istorice, gata de tipar, continuă cu publicarea în formă de broșură a diferitelor sale lucrări.

Și e bine așa. În formă de broșură se poate consulta mai ușor, decât dacă e îngropată lucrarea în coloanele unei foi sau a unei reviste chiar. Sunt atâția, cari se interesează numai de astfel de chestiuni. Pentru folosul și îndemâna lor, dar și a altora e bine, deci, să se publice și broșuri separate.

Așa e și studiul despre propaganda catolică, publicat în Nrul trecut al acestei reviste. E scris cu o deplină cunoștință de cauză, limpede și obiectiv. Pe unii, poate, li va fi și surprins obiectivitatea acestui studiu. E oare de vină autorul, că evenimentele s'au petrecut așa, cum s'au petrecut și că, în consecință, nu le poate înfățișa altfel de cum s'au desfășurat?

Cei ce așteaptă istorie, scrisă după anumite principii preconcepute, ar face bine să cugote cât mai des la următoarele cuvinte, etern adevărate, ale marelui Pontifice Roman,

Leo XIII: „Trebuie să se năzuiască din toate puterile, apropiându-se de inesei izvoarele lucrurilor, să combată tot ce e fals și scornitură; și primul gând al istoriografilor să fie, că *cea dintâiu lege a istoriei e, să nu zică nimic fals, apoi să nu se teamă a spune ce-i adevărat*; ca nu cumva, să se iviască ceva bănuială de părtinire ori de reticențe păcătoase“.

Istoriograful își face, prin urmare, numai datoria, când înfățișează trecutul așa, cum a fost, nu cum ar dori unul sau altul din noi să fi fost. Să nu se uite nici vorba sfintei Scripturi, că Dumnezeu nu are lipsă de minciunile noastre.

Și numai datoria de adevărat istoriograf și-a făcut-o și dl Păclișanu, expunând fazele propagandei catolice până la 1500 cu obiectivitatea-i cunoscută. De aceea merită recunoștința tuturor. (ig.)

*

Traian—Amos Pinteru, Vetera et Nova. Beiuș 1920. Format 16°, pagini 156. Prețul 6 Lei.

În seceta literară de acum, când atâția autori zadarnic bat la ușile editurii, căci nu li se deschid, d. Tr. A. Pinteru are norocul să-și vadă publicat al doilea volumaș. Acesta foarte variat, intru cât conține: 20 de poezii, 9 bucăți în proză și 2 piese teatrale.

Sunt bucăți literare scrise cu diferite ocaziuni, vechi și nouă, cum exprimă și titlul latinesc al lucrării, cari însă se pot citi și astăzi cu interes. Sunt interesante aceste poezii, fiindcă presentă o întinsă gamă de gândiri și de simțiri. Dela accentele cele mai rășboinice a „marșurilor rășboinice“ și a celor două admirabile traduceri din Petöfi („Austria“ și „Nebunul“) cari par a fi scrise în zilele noastre de revoluție, nu la 1848 — până la imnul așa de frumos ticluit și așa de bine armonisat de compozitorul Fr. Hubic—Vertileanu, „Pax“ ori până la rugăciunea „căt-re Isus“. Dela reverii amoroase și postele lirice, une-ori chiar prea lirice, până la „zadarnicii“ și scrisori din spital, pline de atâta melancolie și resemnare. Sau dela cronica anului nou 1914 și până la versurile de program „Eu sunt cântărețul“ și „Cântecelor mele“, care ar fi fost bine să deschidă seria versurilor. Dela epigramă până la macamă affi atâtea nuanțe în acest volumaș. Am cită, ca să dovedim cu exemple concrete, cât de întinsă și variată e gama de simțiri a poetului, dar spațiul restrăns nu permite așa ceva.

Proza încă e de interes, mai ales cele cinci „Mici istorioare pe înțelesul celor mari“, pe care ori cine le va citi cu plăcere.

În fine, mai cuprinde volumul și două piese teatrale: farsa din viața școlarilor „Solidaritatea“ și comedia localizată după William Brough „Florian și Marian“. Fiind așa de săraci în piese teatrale potrivite pentru tinerimea școlară, de sigur sunt cât se poate de bine venite. Dovadă, că abia au sosit în orașelul nostru și cohorta Simeon Bărnăuțiu a cercetașilor dela liceul nostru a și jucat-o cu ocaziunea unui festival.

Iată, pe scurt, cum se întârșează volumașul. (iu.)

Extras din ordonanța Nr. 21 și 25 (modificată).

1. Vor fi considerați ca infractori: /

a) Acei cari fără rea credință prin localuri publice gări, trenuri, pe străzi, etc., vor comunica, colporta, comenta în orice chip, știri fie adevărate, fie imaginare, sau păreri relative la operațiunile de războiu, situația și dislocarea trupelor, dispozițiunile autorităților militare, sau orice chestiune privitoare la armata română.

2. Această infracțiune se va judeca și condamna de pretori în prima și ultima instanță, cu închisoare până la un an și cu amendă până la 2000 Lei.

Când faptele de mai sus se vor fi săvârșit în scopul de a spiona, sau trada, se aplică pedepsele prevăzute de legile penale în vigoare în timp de războiu.

Comitetul de editură și redacție:

Dr. Ioan Bălaș, Dr. George Bob, Ioan Boreș, Dr. Nicolae Brinzeu, Dr. Alexandru Ciplea, Dr. Ioan Coltor, Dr. Elie Dăianu, Dr. Ioan Ferent, Dr. Anton Gabor, Dr. Ioan Georgescu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Tit Malălu, Dr. Dumitru Manu, Dr. Isidor Marcu, Dr. Ioan Marianescu (Magyar), Dr. Gheorghe Miculaș, Dr. Alexandru Nicolescu, Dr. Zenovie Păcliganu, Septimiu Popa, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Rusu, Dr. Ioan Sămpăleșanu, Dr. Augustin Tatar.

Număr cenzurat de *Maniu*

Blaj. Tipografia Seminarului teologic greco-catolic.

Posta Administrației.

Rugăm să ni-se comunice la orice schimbare de adresă, atât adresa veche, cât și cea nouă. — Cine a primit vre-un nr. de două ori, să binevoiască a ne remite unul, fiindcă ni se cer tot mereu și un nr. astăzi costă foarte mult. — Cerem și restanțele pentru trecut.

Chităm următoarele abonamente: *Dr. E. Tatar*, avocat Deva 60 cor.; *Dr. Ion Turdean* preot Șimand 50 cor., din care 30 cor. e abonamentul pe 1919 — ne mai datoriți alte 30 cor.; *Ion Busoiu*, preot Obreja 50 cor.; *I. Mărgineanu*, preot Tapu 50 cor.; *A. M. Popa*, protopop Reghinul săsesc 50 cor.; *Teodor Stanca*, protopop Groși 30 cor. — rest 20 cor. pe 1920; *Vasile Moldovan*, paroh Blaj 50 cor.; *Ion Boeriu*, protopop Lechința de Mureș 25 cor. — rest 25 cor. pe 1920; *Aurel Marcu*, paroh Cut 50 cor.; *Alimpiu Boros*, preot Răgușești 50 cor.; *Ion Cârnaț*, preot Petelca 50 cor.; *I. Pop-Zeicani*, profesor Blaj 25 cor. — rest 25 cor. pe 1920; *August Stupariu*, comerciant Blaj 25 cor., — rest 25 cor. pe 1920; *Ion Handrea*, preot Chirileu 50 cor.; *Șt. Lita*, preot Lunca 15 cor. pe 1919. — rest 50 cor. pe 1920; *Victor Aron*, preot Mihalt 50 cor.; *Elie Magda*, preot Șard 50 cor.; *Dr. C. Pavel*, profesor Bînș 50 cor., — din cari 30 cor. pe 1919, — rest alte 30 cor. pe 1920; *Coriolan Suciu*, profesor Blaj 50 cor.; *Victor Neamț*, preot Șoroștin 50 cor.; *Ion Iodoran*, preot, Proștea mare 50 cor.; *Ion Maior*, protopop Aiud 50 cor.; *Nic. P. Rațiu*, protopop Turda 50 cor.; *Aug. Trif*, preot Adămuș 80 cor., — 30 cor. pe 1919; *Greg. Manoila*, preot Tohanul vechiu 25 cor. — rest 25 cor. pe 1920; *Vasile Mărginean*, preot Bia 50 cor.; *Aurel Pascu*, preot Ocișoara 50 cor.; *Gh. Miloiu*, preot Mânjina, județul Covurlui 50 cor.; *General Ion baron Boeriu*, Sibiu 50 cor.; *Ion Muntean*, preot Uricani 50 cor.; *Dr. Ion Santa*, protopop Dej 50 cor.; *Moise Bramboiu*, protopop Brașov 25 cor. — rest 25 cor. pe 1920; *Parohia română unită*, Roșia de Secaș 15 cor. pe 1919; *Ion Deac*, preot Roșia de Secaș 25 cor., — rest 25 cor. pe 1920; *Vasile Păteșiu*, protopop Hatvan datoriți 80 cor., — 30 cor. pe 1919 și 50 cor. pe 1920; *Ion Doros*, protopop Nrii 1—6 din 1919 i-am trimis din nou, pentru cari se datoriți 7 coroane.

(Va urmă).

„Lumina Creștinului”

revistă catolică lunară.

**Apare în Iași din anul 1913 și este redactată
de Preotul Dr. ANTON GABOR.**

Abonamentul, care începe cu 1 Ianuarie, este de **10 lei** pe an. Ceice abonează în decursul anului primesc numerile apărute până la acea dată.

Fiindcă această revistă cuprinde multe știri din toată lumea catolică, de aceea se recomandă într'un chip deosebit Preoților și Invățătorilor.

La cerere se frimet și numere de probă.

A se adresa:

Redacția revistei „Lumina Creștinului”. IAȘI.
